

Пјесма над пјесмама

Да ме хоћеш цјеливати
 Пољупцима уста својих,
 Јер је слађа љубав твоја
 Него вино што нас поји.
 Твоја коса красно мири; —
 Као уље маслинчице,
 Име ти се разлијева
 Са усана дјевојчице.

Вуци ме, за тобом ћу трчати као сјенка,
 Сведи ме у ложницу, мој царе, сведи своју,
 Весело ја ћу с тобом, од самог вина слађу,
 Спомињат' љубав твоју.

Црна сам ал' лијена, ко шатор кидаријски,
 Ко што је Соломона завјесе мрачно крило,
 Јерусалимске кћери, не глајте што сам црна,
 Сунце ме опалило.

Синови Мајке моје љуто се расрдише,
 И мене поставише да чувам винограде,
 Вај! својег винограда нијесам счуват знала,
 И он ми сав пропаде.

Кажи мени, ти, премили,
 Тебе зовем. да ме чујеш,
 Ти, ког' љуби душа моја,

Карловци

Гдје ли пасеш, гдје пландујеш?
 Да не лутам залуд, млада.
 Међ другога твојих стада.

„Најљепша измеђ' жена, кад незнаш поћи само
 За трагом бјелих стада пред тобом што сад стоје
 И тамо, крај онијех пастирских колибица,
 Јариће паси своје.

Као коњи Фараона,
 У злаћане колеснице,
 Сјајна си ми, драга моја,
 Грива крије твоје лице.
 Под грлом ти ситно бију
 Многе низе поднизане,
 Извићу ти сјајне гривне,
 Сјајним сребром прошаране!“

Мој драги, ти си мени мирисна кита смирне,
 Под мојим умом нек се тихано она скрива,
 Ти си ми кипров гроздић енгадских винограда
 Из тебе мед се слива.

„Лијена ти си драга! лијепе очи твоје!
 Гугучеш мени као невина голубица.“ —
 Диван си, о, мој драги! љубак си, — и наша се
 Зелени постељица!

Драгутин Ј. Илић.

П у т

Xајде вјерни робе, све још тихо спава,
 Мрачна ноћ је пала изнад горе лисне,
 Пред нама се губи стаза вијугава
 Ко муња огњена што кроз таму блисне;
 И ко мртви цини стоје хладне ст'јене
 И понори, куд се мутан поток жури,
 Ал крилата жеља води младог мене
 По ноћи немирној и по страшној бури.

Тамо, гдје нас сада уска стаза води
 Мрачне и суморне стоје густе горе,
 И језеро једно над ким ноћца броди
 И чиј талас бије тврде неке дворе.
 На тавном бедему она на ме чека
 У ноћи без звјезде и мјесеца сјајна —
 Да на груди њене дођем из далека,
 Кад спи двор, кад бдије само љубав тајна.

Сакриј се у ноћи и причекај на ме,
 Први зрачак зоре док на небу сине!
 Али ако чујеш врисак у сред таме —
 Језеро ће бистро у крв да расплине . . .
 И двор да се дигне у клику и хуци
 А бедем засв'јетли у пламену жара —
 Тад не тужи робе! С драганом на руци
 У језеру наћ' ћеш свога господара

Јован А. Дучић.

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА

Написао **Иван Иванић**.

Од како је велики реформатор. Мартин Лутер разбио мастионицу о глави Ромог Дабе Сотоне, за чистоту вере није се радило са оноликом енергијом, са каквом сам се ја напрезао да постанем — новинар.

Мој покојни професор историје књижевности, човек старе школе, запазио је у мени наклоност ка новинарству, одвратио ме је од тога, но без успеха. На његово тврђење, да су новинари незналице,

управо сваштари, т. ј. да они од свачега по нешто морају знати, али ништа потпуно, ја сам му гордо одговорио, да ћу онда ја бити феномен међу новинарима, јер сам све темељито научио. Моја воља за науком показала се још у моме детињству. Ја сам на пр. дететом, а из превелике жудње за књигама, — поцепао сву библиотеку очеву.

Још у раној младости осећао сам наклоност према природним наукама, дакле стварима, које су новинарима мање више нужне. Тако сам студирао унутрашњост земљине кугле, — те сам у тој цели разбио школски глобус са чекићем. Ботанику сам особито волео, — и моје студије у воћњацима познате су врло добро нашим суседима, па и варошкој полицији. И Зоологију нисам занемарио, те сам и при часовима цртања само магареће главе цртао на школској табли, па како сам у цртању био велики мајстор, то су те главе личиле главама мојих професора.

Сви ти докази за моју ученост, нису помогли. Мога професора нисам уверио, али ни он није разуверио — мене.

Ја сам и даље горео од чежње, да будем новинар. Досада још нисам изгорео.

Аладинова лампа, као што је познато, била је у старо време једна од најчудотворнијих справа, која је заслуживала, да је свака интелгентнија породица има на столу. Ту лампу ваљало је само протрљати, па је човеку свака жеља испуњена. Аладин, заљубљени мусломан, дошао је, за једну ноћ, помоћу ове лампе до сјајног дворца, па је чак стекао и жену. Први је факт знатнији. Јер, изволећете знати, човек може стећи жену и без садејства ове чудотворне лампе, али без ње стећи за једну ноћ, сјајан дворац — никако.

Дакле, ја сам, после учињених покушаја, увидео, да се моја жеља да постанем новинар, неће моћи извршити без садејства лукаве лампе Аладинове. И ја пођох на Исток да је тражим. Шта сам

тамо видео и како сам прошао, то би могао само Алфонс Доде описати и ја јамчим да би његов роман о моме путовању и хајци за Аладиновом лампом, далеко боље успео но његов познати роман о „Чудноватим Авантирама Тартарена Тарасконца“. Свакако је штета, што се Алфонс Доде није прикључио мојој пустоловној експедицији, и ако сам га учтиво позвао, — или што је писац „Дон Кихота“ Сервантес-Саведра умро пре 300 година, а Боало такође.

Резултат мога путовања био је ужасавајући. Под теретом његовим умало нисам подлегао.

Ја, наиме, нисам нашао Аладинову чудотворну лампу!

Остало ми је да покушам са новим покушајима. Како су они испали, ја ћу Вам описати, и без Алфонса Доде-а и Сервантеса-Саведре. Ја сам у покушајима био неуморан, јер сам тврдо веровао, а сада још тврђе верујем да ме је природа предестинирала за — новинара. Додуше многи ме уверавају, да ми је Усуд одредио да вечито почињем и покушавам почињати, те да одменем мога часнога претка Сизифа. Али ја тим завидљивцима не верујем.

Дакле, ја почех поново бомбардовати уредништва свих могућих листова са својим радовима. Почех са песмама и ако сам се доцније уверио, да је то био лош почетак, јер уредници политичких листова не вољу поезију*). Ваљада, за то, што у времену мојих почетака и покушаја нису била установљена јахачка друштва, те уредници не вични јахању нису могли ни усести на Пегаса и одjahати на Парнас. Тада сам мислио, да ће бар уредници спортских листова, којима је амблем копита (потковица) радо примити моје песме, али сам, на жалост, искусио, да они држе да Пегаз није пунокрвне расе и да поезију не сматрају

*) Међутим врхунац мојих амбиција беше да постанем сарадник баш политичких листова.

за општи „спорт“, већ за мој приватни „спорт“.

Пре но што сам написао прву песму, изабрао сам један поетички псевдоним. Ја се прозвах *Љубошој Славуј* и експедирах обичним теретним возом читаве центе својих песама на све стране Српства. Од свих тих песама домаћег производа, са врх српског Парнаса и седла српског Пегаса, сижерирани од српских муза, није изашла ни једна, али је за то рубрика „Одговори Уредништва“ била препуњена одговора, упућених мени.

Колико су одговори били пакосни, цинички, и колико су они мој дух убијали, види се из ових неколико:

Г. Љубошоју Славују на Стражилову. Ако ви гђцу Зорку тако много волите; ако и она вас тако много воли; ако је гђца Зорка тако лепа, добра и мила: онда зашто сте јој посветили тако рђаве стихове?

*

Г. Љубошоју Славују на Авали. Ви имате право. Пролеће је доиста приспело и дрва су доиста процветала. Земља се доиста пробудила из свог зимњег сна и птице *de facto* певају. Сунце доиста пушта топлије зраке, а месец се осмејкује. Ви, дакле, у свему имате право; — само не разумемо, зашто сте изволели све то нама написати у вашој песми „Пролећу.“ Ми то и без ваше песме знамо.

*

— *Г. Љубошоју Славују на Кошаонику.* Ваши су стихови тако рђави, да би шпанска инквизиција у средњем веку мучила са њима своје робове.

*

— *Г. Љубошоју Славују на Трехбићу.* Вашу песму „*Женским очима*“ не можемо штампати не само због сакатих стихова, већ и због садржине. Плаво је око лепо око, црно је око, такође лепо

око. Ако нека гђца, као на пр. избраница вашег срца, гђца Видосава, има једно око плаво, а друго црно, то значи двоје. Прво, да она има два ока, — а друго, да има две врсте очију. Иначе, то ништа не значи.

*

Кад сам видео да моје песме неваљају, управо да их за такве сматрају, ја сам се обратио једном листу за савет и добио сам овакав одговор:

— *Г. Љубошоју Славују на Арарату.* И ако сте се испентрали на врх Арарата, ми вас добро познајемо, и за то вам радо дајемо наш савет. Најбољу спрему за поезију добићете на курсу, техничара, а ако желите да певате добре оде, учите међународно право. Срдачно вам поздравље у далекој Азији из српске Шумадије.

После оваких савета и одговора ја сам увидео, да своју лиру морам променути у практичнију турску златну лиру, Пегаса продати на првом панађуру, а Парнас је постао за мене, и иначе, неприступачан, када сам се забринуто враћао доле са високог Арарата и пребио ногу.

Латих се прозе. Уверавао ме је коректор неких новина, да су почетници у прози много сретнији, но у поезији. Изабрах псевдоним Оливер Романчић а написах зјело много прича, црта, фелтона, У њима је био заступљен романтицизам, реализам, натурализам, удаљавао сам се и приближивао Ибзену, Монтену, Толстоју, Золи, Жил Верну, па чак и писцима српских „црта са села“. Мој познаник, коректор, драговољно ме је уверио, да сам у једној причи успешно решио безброј проблема друштвених.

Продао сам један виноград и послао пакете са причама. На одговоре уредништва нисам дуго чекао. Ево их неколико:

— *Г. Оливеру Романчићу.* Када смо прочитали вашу причу, сетили смо се једне досетке. Неки полупропали трговац потписао је бланкет менице од једног динара. Неко му примети малициозно:

— Хм, хм! До сад је ова меница вредила један динар. Сада, када је на њој ваш потпис не вреди ништа.

Видите, шест табака артије на којима сте написали причу, вредила су пре 15 пара. Сада не вреде ништа.

*

Г. Оливеру Р. У послатој причи једна нас је реченица заинтересовала. Она гласи:

„У, немој ноћној тишини ђутке је стојало бело обучено привиђење, и та сцена беше ужасна, моја се крв следи“

Када смо прочитали ово, наша леђа добише мехуриће као кожа ошурене гуске, наша се крв доиста следила, а свака влас на глави диже се небу. Читали смо даље, читали страхујући и дрхћући, али смо доцније са задовољством видели, да о привиђењу нема више не спомена. Дакле, молићемо, ваша прича не ваља. Али смо ипак радознали, шта је даље чинило бело привиђење, јер сте заборавили да напишете. Ми вас много молимо, кажите нам шта је учинило бело привиђење, које је немо стојало у мирној и мрачној ноћи, — бррр!

— *Г. О. Романчићу.* Ваш је роман пун ефекта. Нарочито је леп у њему овај пасус:

„Страхињ је, жедан освете и опијен љубомором зграбио Звездану за руку и хтеде је убити из револвера, али револвер није био код њега“ . . .

Па зашто је онда Страхињ зграбио за руку Звездану?

*

— *Г. О. Р.* Вашу новелу из морнарског живота не можемо већ ни за то штампати, што у њој прву улогу игра морнарска коњица. Ова врста војске код нас је сасвим непозната. У осталом ако су вас информисали, да сваки морнарски војник мора бити снабдевен са једном ратном

лађом, онда су вас рђаво информисали. Ратне лађе, које се у цепу носе, можете купити у свакој радњи за дечије играчке.

*

Ја сам увидео, да би штета била продати и други виноград за поштанске марке, те за то скрхах перо и заклек се свим божијим угодницима да ја никад нећу написати ни причу, ни роман, ни новелу, па чак ни црту са села.

Пређох на афоризме, пословице и мудре изреке. За те ствари не треба много памети. Напротив, највећи несмисао одевен у рухо афоризма, изгледа страшно паметан. И написах 5000 афорисама, а на прву понуду добих овакав одговор:

$A + B = G$. Ви сте нам учинили љубезну понуду, да ће те за наш лист уступити 1000 ваших афоризама за цигло десет динара. Из срца вам благодаримо на одличној пажњи, али вас на коленима молимо, немојте нам слати ваше афоризме. Нама је било доста оних пет, које сте нам послали као мустру. Чудновато да сте погодили и на писму написали да су то „мустре без вредности.“

После овог пораза на пољу озбиљности, ја се латих шале да обвеселим себе, а и овај јадни читалачки свет шаљивих листова, који је већ давно лишен здраве шаљиве лектире. Морам скромно признати, да ме је мој традиционални хумор, сатира и сарказам просто задивио. Моја породица је, наиме, врло шаљива породица, а та шаљива жица датира се од моје покојне стрине, која је, као и све стрине, била врло шаљива, па се је, кажу, чак и смрти смејала у брк. Ја бејох убеђен да је поље мога литерарног рада шала и сатира, и ја сам већ у напред уживао, како ће се пакосни и завидљиви уредници; који су ме до сад мучили са одговорима, сретати самном у ступцима шаљивих листова, када се по њима почнем центрати. То уживање кварила ми је додуше околност, што су

неки моји предходници за неке детињарије, ишли у Пожаревац у затвор, али ја са пуно збиље загазих у шаљиви посао. Написах безброј шала, досетака, хуморесака из ђачког живота (овде сам поглавито рачунао на стрпљивост читалачке публике).

Одговори уредништва били су поражавајући, и само ова два показују колико се жалостивно свршила моја шаљива каријера:

— „*Малом Коментару*“. Ви нам већ неколико недеља шиљете досетке, ваше производње за нашу рубрику „Шала и Забава“. Уредник те рубрике, спада у ред најсавеснијих људи овога века. Он сваки рукопис савесно прочита до краја, па је прочитао и ваше досетке. Услед тога је пао у меланхолију, а јуче је почео чак и да плаче. Пошто је наш сарадник фамилијаран човек, а пошто су ваше досетке већ досада силно пореметиле његово здравље, ми вас са дубоким поштовањем и колениприклоно молимо, немојте више фабриковати досетке, или их бар немојте нама слати.

*

— „*Малом Коментару*“. То је врло стара и позната шала. Са њоме је још наш праотац Ноје увесељавао своју породицу у барки, за време потопа. Да нисте ту шалу донели са Арарата?

Није било друге, већ да се латим публицистике, чисто новинарског посла, за који ме је природа управо и предестинирала. Пребацивао сам себи, зашто сам се и лађао детињарија: песама, прича и шала, када је моје перо управо створено за политичке и трговинско економске чланке и када сам, као војник највеће велесиде, штампе, уобразио да ћу стварати Историју.

Први мој чланак беше о избору председника северо-америчке републике. Пошто сам ја добар познавалац прилика у Америци, додирнуо сам у чланку и Мак-Кајнлојев Бил и Монроеву докторину и истакох

као политичку нужду да Американци изаберу г. Попокатапетла, бив. председника. Одговор уредништа је гласио:

Г. Dr. S. Ви се варате. Попокатапетл никад није био председник америчке републике, нити може бити, јер је Попокатапетл брдо вулкан у Америци, које и не аспирира на то државно достојанство. Ваш чланак дакле не можемо штампати.

*

Затим сам написао један допис и телеграм о избору посланика у суседном срезу. Допис није штампан, али сам добио овакав одговор:

Г. Dr. S. Лена вам хвала на допису, али смо слободни приметити, да је он одоцнио. Ми смо о том избору штампали допис још пре осам дана. Уједно вас молимо, када нам већ шаљете новости од пре три недеље, немојте то чинити — телеграфски. У таквом случају доста је и експрес — писмо. — Питате нас да ли је Француска у Европи? Јесте.

*

Ни моји пољопривредни и трговински чланци нису били боље среће, и ако сам ја сигурно држао, да ћу, после њих бити озбиљан кандидат за Министра Привреде код нове аграрне странке. Ево одговора на њих:

Г. Радиши Њивићу. Ваш чланак о филоксери у нашој отаџбини и о великом увозу талијанског вина, неће се штампати. Ви нама пребацујете, што су талијанска вина опора. Али, извинићете, ми, прво, нисмо Талијанци, друго нисмо крчмари, а треће колико се сећамо, нисмо вас у опште ни приморали, да пијете талијанско вино. Кад вам је оно опорно, пијте Малагу, Порт или Марсалу.

*

Г. Радиши Њивићу. Честитамо вам! Идеја у вашем чланку велика је и славна. На пустињи Сахари основати акцијско

друштво за прераду песка, то је заиста величанство и исплативо предузеће. Ми-сао је здрава, само би наводњавање Сахаре и преобраћање њено у оранице стајало 2000,000.000 динара, а требало би за тај посао 300 година. Ако имате подоста капитала, а надате се, да ће те поживити 300 година на срећу човечанства и радост социјалиста, образујте синдикат. Ми ћемо вам помоћи. — Иначе вас молимо не поси-пајте у будуће ваше чланке са песком, јер се сада употребљује хартија упијач.

*

Оваки порази просто су ме извели из такта и ја се реших на љуту освету. Ја почех сваки дан слати редакцијама разна питања, предлоге, понуде, намерно глупе садржине и уредници та пакосна и завидљива створења, убише се одговарајући на њих. Ја сам први пут уживао. Да видите само два одговора њихова:

Пријатељу редакције. Са искреном радошћу и дивљењем узели смо на знање, да сте ви за четири месеца добро научили свирати у хармонику. Немамо ништа против ваше љубазне понуде, да ће те доћи у наше уредништво да свирате. Само вас молимо, дођите изјутра у 8 сах. Тада, наиме, нема никог у уредништву.

Г. Србину Србиновићу. Ви сте одушевљени новим „реформама“ у Македонији и питате нас, можете ли пити братимство

са првим правим Турчином, којег сретнете. Ми немамо ништа против тога, само се бо-јимо да се ваше племените жеље не могу остварити и то зато, што прави Турчин не пије ни вино, ни пиво, већ само — воду. Турци могу пити братимство уз чашу воде, али Србин Србиновић никада.

* * *

Ја одуљих и сувише. Али ја нисам малаксао, ја се и после ових искустава још надам, да ћу било да пронађем Ала-динову лампу, било без ње, постати новинар.

Цељ горњих редова, господине уред-ниче, није да их штампате. Ја сам Вам све ово написао тек да се изјадам на злу судбину.

Но, можда ћете их ипак штампати, као човек милостива срца. Уверавам вас да би ми то врло годило, Јер, најзад, човек, који ће кроз који дан славити 10-годишњи јубилеј новинарског и књижевног рада, коме досад није ништа штампано, који је прокретарио Исток тражећи Ала-динову лампу, и који је, најзад, продао толике винограде на куповину поштанских марака, — заслужује да му се бар ова прича — жалопојка штампа.

У сваком случају обећавам, а држим да ће те ми веровати, да у идућем броју вашег листа нећу прочитати „одговоре уредништва“

У Солуну, 1896.

Двоје младих

(Народно предање)

У дубрави испод густог грања,
Пастир млади о пастирци сања,
Јечи фрула, све тужнија бива,
Ал' се њему она не одзива . . .

А кад једном мајско паде вече,
Пастир млади холој моми рече:
„Бол болујем, моје драго мило,
„Пољуби ме, би ми лакше било!“

Осме'ну се несташница муком,
И показа према небу руком,
„Хоћу“, рече, „на врх оне стене,
„Ако можеш де узнесеш мене!“

А крај њих се стрмен горска дигла,
И пење се к'о, до неба цигла;
Срна лако само ходи туди
А брижно је обилазе људи...

Ал' он кличе на те њене зборе,
И диже је у наручја горе;
Златни месец обасја му мету,
И он јурну к'о холоуј у лету.

Сад већ умор све га јаче стиже,
Ал' га љубав мети носи ближе,
Мио му је овај терет лепи,
А дах њен га опија и крепи.

Ту је мета. О, још корак само!
И он крочи, па је спусти тамо;
Сави руке око моме холе, —
Ал' се сруши од умора доле..

Врисну мома и не часи часа
Већ потрча да му нађе спаса:
На дну стене извор цвеће поји,
И врг један крај извора стоји.

Брзо тамо она воде лаћа,
Па се брже свом драгану враћа;
Жури, лети, и у једном трену
И опет се попела на стену.

Ал' кад стиже до драгана мила,
Већ се над њим хладна самрт свила;
И врг баца и уз пољуб врео,
И она се к'о лист сруши свео...

* * *

На том месту два сад грма стоје,
И казују где њих свену двоје;
Да, то беше још у старо доба
Кад је љубав трајала до гроба.

Милорад Ј. Митровић.

МАЛГАРИ

Новела

Антонија Фогацара*).

Некад, у најдавија времена, један велики песник, неки стари краљ, у једној далекој земљи, певао је, на морској обали, један величанствени спев, и његова сопствена песма узбудила га је толико да је ронио сузе, које котрљајући се у океан, претворише се у бисер.

Догодило се, има тому три стотине година, да један рибар пронађе најљепши од ових бисерова, у облику срца, и дужд млетаки га даде њеној Екселенцији Сентарини Сентаринијевој,

жени једног републиканског властелина. Лепа, богата, и врлинама обдарена, Сентарина не знадијаше више за срећу од када је у трећој години брака изгубила своје јединче,

*) Антоније Фогацаро, песник и романсијер италијански. без сумње је данас један од најпопуларнијих и омиљених модерних писаца у Италији. Овај високо образовани човек, талентован, њежан, племенит и идеалан, баш је за то и стекао гласа, што у својим списима истиче идеалну страну, на супрот оног више незнабожачког талента, који се

У доба кад почиње наша прича, можда више истинита но вероватна, дванајест година беше протекло од ове несреће, па се ни она ни муж њен не смедоше више надати, да ће им Бог послати једно друго благо, на место мале покојнице.

Једнога дана Сентарина силазаше из своје гондоле да чује проповед у цркви Сан-Занипона, кад једна сиротна жена, коју су пратила два мршава дерана у дровцима, потражи јој плачући милостињу. Сентарина јој пружи један цекин, и просјакниња у одушевљеној благодарности повиче:

— Нека вас Бог благосови, Екселенцијо; вас и децу вашу! Нека вам Мадона даде сваку радост!

Госпођа се збуни и уђе у цркву, где један калуђер проповедаше „о васпитању, и наводећи својим слушаоцима анекдоту Романне Корнелијеве, која је говорила о својим кћерима:

— Ето мојих адиђара!

— Ах, помисли Сентарина, кад бих ја у место ретког бисера који ми је дужд покло-нио, имала још моју драгу малу ћерчицу!

опажа у његових земљака. Њихови су типови племените душе, које он позајмљује из малог античког света, из „породице племића“, и оживљује да утеши овај век вулгарности и поруге, које безбожно шири демократија у Француској Енглеској, и свуда на другим местима.

Осећајни инстинкт реализма побуђује овог посматрача и песника да слика, по природи, узвишену љубав, коју нам разборито истиче за углед, да би, њом самом, доказао, да интелигентна и талентована доброта, јуначка нежност, и витешка часност, нису само шимере „идеалиста“, које се налазе ван нашега догледа, и изван домења уметности.

Песник Valsoda, писац Malombra и Daniel-a Cortis-a, освојио је и раздрагао срца читалаца, својим елегантним благородством. Овај италијански *Turgenev* — који је још у најбољим годинама — тек у 52.-ој — шаље из своје лепе виле, крај Ви-ченце, модерноме свету огрезлом у прљавштинама, и већ готовом да абдицира на своје најзаконитије амбиције, својим списима, моћну реч утехе и наде.

Ми овде преведосмо ову његову дирљиву новелу, ову дивну песму у прози, која је тек пре неколико недеља први пут објављена. У „Малгари“ ће читалац наћи својства дражи и боје, сањаличку меланколију, и нежну осећајност, које карактеришу таленат Фогацаров. Уверени смо, да ће и читалац наћи у овој новели исто ово задовољство које смо ми осећали преведећи је. И, ношени с тим уверењем, можда ћемо српској публици приказати још који рад овог гласовитог писца.

Преводилац.

После проповеди враћајући се у своју палату Мадоне дел Орто, Сентарина се устави на својој гондоли, и зачу један глас који јој каза ове загонетне речи:

— Ако нећеш да је изгубиш, чувај је од појезије и музике,

Она се нагло пробуди, са свим зачућена и узнемирена ради овога сна. Пристајући гондолом уз своју палату она зачу велику вику: њени се млађи свађаху. Сви јој потрчаше у сусрет, говорећи у исти мах, и Сентарина једва успе да разабере, како се они узајамно окривљаваху што су оставили отворена врата с у-лице. Неко се ушуњао крадом с једним дететом, које су најпре чули да јеца, а потом су га нашли баш у соби Њене Екселенције, где лежи у сребреној колевци која беше празна већ дванајест година. Сентарини се оте крик из груди, и, отпуштајући млађе једним покретом руке, устреми се к својој соби.

II.

Заиста у сребреној колевци она сагледа једну девојчицу белу као алабастер, с очима које имаћаху боју мора, и која од једном пре-стаде да јеца, ширећи према њој своје малене ручице. Сентарина отрча своје ковчегу с адиђарима: он беше отворен, и црвени бисер дуждев беше ишчезао. Она је разумела, да је Бог, читајући њене мисли, услишао жељу просјакниње. Изван себе од радости она одмах обуче малу у одело своје миле покојнице; и дозво мужа да му све приповеди: срећно предзначање, њену молитву, чудо које је добила.

Његова Екселенција, Ђовани Сентарини, примети јој, како је врло вероватно, да је то неки лопов украо бисер а оставио своје дете, али видећи своју жену тако срећну, показавши готовост, да са задовољством усвоји ово мало створење. У почасти свете Маргарите, које је празник био, дадоше јој на крштењу име Маргарита, што значи бисер; али кад је она почела да говори, вазда би тепајући изговарала своје име *Малгари*, тако да су је најзад сви овим именом називали.

Малгари је растила нагло, и била је најлепша девојчица у Венецији, и поред њеног чудног бледила. Слуге палате Сентаријевне, и млетачке госпође, љубоморне на ово лепо дете, хтедохе пошто по то да представе, да је ово бледило знак дивље крви циганске, или лоповске. Али, она имађаше глас тако љубак, црте тако племените и грациозне, да су оваква тврђења постајала смешна. Њена је осетљивост била претерана, њено расположење весело. Она се шалила, играла цео дан, и непрестано смејала, кратким, сребро-звонким смехом, који јој се из груди откидао као тичије цвркутање. Али ако би чула само једву пакосну или грубу реч ако је видела што год брутално и срамно, ако су јој причали какву причу бола и несреће, ако се дешавало да су се отац и мати свађали, а, више свега, ако је оназила да ко год изусти лаж у њеноме присуству, она се одмах повлачила у дубоку и ћуталичку меланколију.

Имала је четири године кад један чамац прође каналом Мадона дел Орто, возећи једнога певача који се врађаше гитаром. Малгари, која спаваше близу своје мајке, пробуди се, скочи с постеље, застаде као укопана, слушајући глас који се губио са стране Св. Алоара, све докле га је могла чути, и потом паде у несвест као свећа. Кад је дошла к себи у постељи материној она преклињаше да је пуста на прозор да још једном чује ту музику и певање. Потом је била у јакој грозници и у заносу три дана и три ноћи врађајући се непрестано на ову исту идеју, да ју је неко звао, да хоће да одлази, да она није Венецијанка, да је чула један глас из своје земље, и грлећи сироту и неутешну Сентарију, она јој понављаше:

— Мама, Мама, одведи ме!

Тада се Сентарина опомену речи из свога сна, и уверена да би у Венецији било могуће одстранити Малгари од сваке музике, ако не и од сваке поезије, она затражи од свога мужа да путују у Сиру, једно мало островце у грчком архипелагу, где је имала палату сазидану између маслинових шумарака, лавора, и неранача, окренуту према мору. На острову не беше никог осем башчована, закупаца и наполичара. Ње-

гова Екселенција Ђованини Сентарини одговори јој да је махнита, и да се он не може одвајати од Венеције. Његова жена оста упорно при своме, и отпутова с Малгари.

Ш.

Било је одмах забрањено свима становницима у Сири да певају, и да употребљавају музичке инструменте. Сентарина забрани чак да звоне и црквена звона, јер оно вече кад дођоше, око „Здраве Марије“, Малгари беше са свим узбуђена слушајући звона у овој самоћи, сред хуке ветра и таласа. Ну, дете ипак не поврати своје старо весело расположење. Играла је врло ретко, а смејала се није никако, али се чињаше, да јој је највеће уживање било, да се нађе близу, мора, и она је проводила дуге часове лежећи на песку да слуша крупан ропот средиземнога мора.

Што је више расла постајаше лакомна на читање, проводећи дуге седнице у библиотеци палате, где је мати једном затече при читању Таса, с очима зажареним, и грозничавим билом, толико беше опијена овом поезијом. Сентарина с места очисти рафове, и изгоре сва дела поетска.

Његова Екселенција, Сентарини, долазаше у Сиру једном или два пута преко године, и остајао би само три дана. Најпре га је једила ова, како је он називаше, будалаштина своје жене, али се после и он с тиме измирио. Малгари се потајно уцвељавала овом хладноћом између оца и мајке, па је више пута молила мајку, да се поврате староме животу, не знајући још ништа о своме пореклу, узроку бегства из Венеције, које је она приписивала сувише великој попустљивости њеним детињским каприсима. Али њена мати преклињаше је, најпре мазењем, потом и сузама, да никако с тим не наваљује.

Малгари беше у тринајестој години кад јој једна отпуштена слушкиња, ради освете, откри којим је начином она ушла у кућу Сентаринијеву, да ју је донео какав циганин, или лопов. Малгари задрхта, постаде беља од би-

сера, рече жени: „праштам вам“, и отишав својој мајци, захте, са строгом одважношћу једне мале краљице, да јој она исприча њену истинску историју. Сентарина јој дрхтећи каза чудо, и лепо бледо лице Малгарино запали се унутрашњим пламом, слично зориној светлости.

— Да, мама, рече јој, ја осећам да нисам циганка, да сам бисер, али је то излишно рећи чак и ваздуху који ме неће жутом начинити, ни мору које ме неће узети. Но сад ми објасни зашто хоћеш да овде нико не пева, и не свира, и зашто си ми забранила да читам ону тако дивну књигу?

Сентарина је вешто избегла одговор на ово питање, а Малгари није много ни наваливала. Она се задовољила, да шапуће на уво својој матери, грлећи је:

— Ја би се хтела вратити у Венецију.

Истога вечера девојчица сиђе на морску обалу, у један мали залив стешњен међу двама црним стенама, у коме се вода успављивала по ситном и светлуцавом песку, и где се високе амбреласте јеле уздишаху над густим честима лодоровим, уздишући при најмањем даху ветра који пролеташе по њиховим врховима. Малгари се учини, да никад тако није волела море. Она се спусти на песак, и пружи према таласима који су квасили њене ноге и косе. А талас беше тако млак, тако уљуљкавајући, тако нежан, да је Малгари са свим тихо, са свим тихо, почела да ћерета с њиме, изазивајући своје првобитно постање бисера, отварајући своје срце, и захтевајући од таласа материнског, оно блаженство, које је окушала једне ноћи у Венецији, које је осетила оног дана у библиотеци читајући збитије Клоринде и Танкреда. И, са свим тихо, са свим тихо, талас одговараше садржавајући у себи нешто од једне и друге сласти која обећава још и више.

Небо је било мрачно, и широко море састављало се с њиме на хоризонту, али, мало по мало, Малгари, незнајући да ли је будна или успавана, виде, да се небројено сребрних светлуцања покрећу из даљине према њој, И, мало по мало, у свакоме од тих светлуцања распознаде један људски облик, плаве и црно-

мањасте главе младих девојака, које су пресецале нагло фосфорну воду, с маленим ручицама у гомили, које су се покретале весело, прскајући то на лево то на десно у зрак кишу од варница. Оне не уђоше у залив где је била Малгари али прођоше нагло поред ње, тако, да је светлост коју су распростирале, осветлила стене, обалу, и луг. Пролазећи свака се глава окреташе да посматра Малгари али ни једно од ових бића не дође к њој, осем последње која заобиђе стену и уђе у залив, зауставивши се на неколико корака од обале.

— Ко сте ви? упита Малгари.

— Неренде.

— Неренде? Онда ви знате предсказивати будућност.

— Тако је:

— Реци ми онда моју будућност?

Мала Неренда погледа је неколико тренутака, и одговори:

— Ти си рођена од музике и поезије, па ћеш и отићи у музику и поезију.

Неренда имађаше нежно детиње лице, али јој очи беху лепе, меланхоличне и удубљене као у жене од тридесет година.

— Како си лепа! рече Малгари. Ходи да ме пољубиш!

— Не могу, Неренде не треба никад да додирну земљу.

— Ми ћемо се опет видети?

— Ја сам из мора, одговори принураста појава, ти си из неба.

Малгари се врати у палату, не говорећи ништа о Нерендама, као што није никад више упитала Сентарину, за што је чувала од сваке музике и поезије.

IV.

Од овога вечера Малгари се нигда више није насмешила а постала је још милија и побожнија. Нико није патио на острову а да и она није делила патње његове, да му није пружала помоћ, а притицала сажаљењем и утехом. Она је улазила у домове и душе ових сиротних људи у којима је иза себе остављала траг

божанске светлости. Често би се вечером навраћала малом тајанственом заливу, али Неренда не виде више.

У петнајестој години њена лепота и њен стас беху као у жене од осамнајет година, и Сентарина се поче носити мишљу да ли јој треба или не тражити мужа, Ђованини Сентрини не беше никако долазио већ две године, мало је и писао, највише у два месеца кад би брод Борсарија, трговаца из Риалта, пристајао уз острово враћајући се у Смирну. Једнога дана брод не донесе никакво писмо, али донесе глас да је страшна зараза букнула у Венецији. Сентарина остаде поражена, помишљајући на опасност по њенога мужа, и на сопствену грижу савести, ако би он подлегао овој божјој казни, а она не буде тамо присутна. Али је још више била ужаснута кад јој Малгари изјави са својом одважном благошћу, да им је дужност вратити се у Венецију, и да им ваља ту дужност испунити.

Сентарина обори главу, као што би је оборила пред Господом, и петнајест дана после обе женске уђоше у своју палату у којој Ђованини Сентарини беше прошлога дана умро од куге. Сентарини паде у очајање много плакаше, и предложи Малгари да отпутују натраг без одлагања. Али дете које није ни заплакало, ни закукало, одговори, да ако је њихов отац и муж умро напуштен грех је на њима, и треба да буде покајан. Што се ње тиче, рече Малгари, она је решена да се ода дворењу окупљених. Сентарина мишљаше да ће пресвиснути, али се није смела противити овоме предлогу, јер је Малгари говорила с изразом краљице и светитељке у исти мах.

Она се с места даде на посао. Сиротни болесници, које су чак и родитељи напуштали, такав је страх и ужас био голем, вукоше се да умру по јавним местима. Малгари са својом тајанственом лепотом, с љупким гласом, с њеним нежним рукама, које су биле веште за све не устручавајући се ни од каквог посла, беше призивана у помоћ, и благосиљана од богатих и сиротних, који је зваху именованом њенога стана: „Мадона дел Орто.“

Она је надгледала између осталих и једног младог музичара, странца, који је дошао са севера, да у Риму упражњава своју вештину. Беше то сиромах, леп, и племенит младић, који, посматрајући је, заљуби се у њу, но не могаше јој то рећи, а она опет, осећајући да би га љубила, и да сад није време за љубав, преста од једном да га обилази. Епидемија прође, она мишљаше на њега, али га није више видеала.

Сенат је обасу почастима, дужд учини и више, он је затражи за жену. Сентарина, у натовч хиљаду личних страховања, у натовч хладног противљења Малгариног, била је мишљаша, да се не може одбити један дужд. Међу тим Малгари га одби, и само из шале обећа да ће се још два пута промислити, под условом, ако дужд даде мираз свима сиротним девојкама у Венецији, и осигура издржавање свима просјацима. Ако би дужд пристао да уклони с пијаце св. Марка звонару, коју није могла гледати она би се с места решила да за њ пође. Дужд одговори да прима прва два услова, а да ће и последњи извршити, после свадбе на три године. Малгари се ражалости, помишљавајући, да ће, ако дужда одбије, лишити леба, крова, и радости, толике хиљаде људских створења, а да опет пристане, било јој је одвратно преко мере. Најзад ова јој се жртва учини као дужност, и она се жртвова.

V.

Да би и у последњем моменту свадбу одложила, она захте, да се венчање изврши на острову Сири. Дужд пристаде, и вереници одпутоваше на два републичка брода, праћени њиховом родбином, великим бројем пријатеља, слугу. Био је пун месец у Августу, а друга ноћ њихова пута беше величанствена. Малгари изађе сама, кришом, на кров брода, да ужива лепоту месечине, и свежину. Седећи на предњем крају лађе, она је посматрала море. После неког времена она опази, како јој се један од мрнарара хтео приближити, али не смедијаше. Малгари га милостиво ушита, шта жели, и он

јој се објави, да је онај млади музичар, странац, који се спасао заразе. Млада девојка се дубоко потресе и збуни, и заборави да га упита како то се он овако преобучен нашао на броду, Он јој само рече, да је био неутешан, што га је она брзо напуштила, и да се сад осећа срећним, што бар може да јој се захвали.

Први пут лако ружично руменило неприметно обасу ово бледо лице. Малгари прекиде овај разговор. На њену молбу странац јој је причао о својој земљи. Беше то удаљен предео, изгубљен на северу, са запада и југа окружен морем: буровитим у лето, замрзнутим у зиму. То је жалосна и сиротна домовина од самих стена, од језера, од брезових шума чију су кору гулили у оскудним годинама, да хлеб праве; земља добрих и простодушних људи; рибара, који плове по својим језерима у чуновима издубљеним од јеловог стабла, тражећи пастржке у запенушеним водопадима; ловаца, који гоне дивљу патку, и едера (северну патку) летећи на својим брзим саоницама по трагу лисичијем; земља сиротна златом, заврши младић, али богата двема најлепшим стварима које постоје на овоме свету: музиком и поезијом.

Малгари је дрктала.

— Како! повика она. Објасните ми ближе то што сте рекли.

Младић јој исприча тада о једној величанственој песми из његове отаџбине, коју народ још пева, зими, око домаћега огњишта, лети, по ливадама, на цветној површини језера, на обали морској. Он јој понови најлепше делове песме: историју љубави, мржње, мира, и рата. За тим, најзад, он јој исприча историју једног величанственог и славног старца, песника и краља, који, певајући своје стихове, раздрага се и заплака, и чије су сузе, паднув у море, постале бисер.

Малгари окренута леђима светлости месечевој која је обасјавала лице странчево, слушаше приповетку с разрогаченим и непомичним очима, стежући рукама своје груди, напрегнуте љубављу и смртним боловима.

— За што, прошапутала она кад се он беше заћутао, зашто вас нисам раније видела још једном.

Она се одмах покаја због ових речи, и окрете се да ћутећи посматра море. Док ево где се недалеко појави сребрнасто и покретно светлуцање, плаве и црномањасте главе Неренда.

Малгари се учини да је познала своју Неренду, једину која се окрене да је погледа, учини јој се, да је сусрела и разумела њен поглед.

— Певајте ми, рече она младићу, певајте ми спев старога песника.

Странац оде да тражи свој инструмент, једну стару италијанску виолину.

— Хвала, рече му Малгари, при повратку. Чекајте, нећу да ме виде, ако би ме потражили.

Она седе између топова на крајњем углу лађе.

Странац запева из све патриотске и уметничке душе своје једну узвишену мелодију. Очарани делфини праћаху брод. Мрнарци и официри, слуге и великаши истрчаше занесени на кров да чују ове чаробне звуке, али их певач није ни приметио. Кад их је видео, он прекиде песму, и хтеде да се опрости од Малгари, али на њеном месту нађе само једну мараму натољену сузама.

Глупа гомила мишљаше да се она бацила у море само да за дужда не пође.

Сентарина Сентарини умре пренукла срца, говорећи, да је њена усвојеница поставши бисер опет сишла на дно Адријатика. Ова идеја, чудна и тужна, није наша. Ако је од Малгари остала само једна марама натољена сузама, али знамо, да је бисер постао од суза једног великог песника, и подсећамо на меланхоличну реч мале Неренде у архипелагу:

— Ја сам из мора, ти си из неба.

Предео

Сима Ј. Аврамовић.

Бој с аждајом

— Шилерова балада —

Што свет јури, што се купе тако,
Те улице тако брује јако?

Да л' то Родус из пламена јури?
Окреће се у тој чудној бури
Један ритер, узјах'о коњица,
Угледах га међ' толико лица;
Гле, какво је то изненађење!
За њим чудно вуче се створење,

По облику баш подобно змају,
Разјапило чељуст крокодилску,
И људи се диве и гледају
Час ритера час ту василиску.

И хиљаду гласова повика:

„Гледај свете, аждаја колика,
Та ждераше пастира и стадо!
То је јунак, ко је њу савлад'о!
Многи пре њег чинили су пробу
На оваку тугаљиву борбу,
Ал' ни један жив се још не врати;
Храбром овом славу треба дати!“

И сва руља манастиру крену,
Где Светога Јована ред беше,

Сви ритери у овом ордену
Сакупљени веће отпочеше.

Пред мајистра племенитог саде
Младић тихо коракну и стаде;
Руља вичућ' јурну са улице,
И закрчи ходник, степенице.
И младић је 'вако говори:

„Ритерску сам дужност испунио.
Неман, што је земљу пустошила
Моја рука њу је умрвила;

Свак без бриге сад на пут полази,
Пастир стадо у пољану гони,

На врх стене поклоник долази
Чудотворној на поклон икони.“

Кнез озбиљним лицем проговори:

„Да си јунак, нико ти не спори;

Храброст јесте, што ритерство реси,
Храброг духа показ'о се јеси.
Али прву дужност сад ми кажи
За ритера, Хришћана што важи,
Да се ките знаком крста... деде?...“
Сви присутни на ово побледе.

С достојанством ритер 'вако поче:
Поклони се, мало порумени:

„Послушност је прва дужност, оче,
За ритере, да су крста вредни.“

„И ту дужност“, кнез је продужио,
„Ти си, сине дрско преступио.

Ти си борбу извршио ону,
Коју ниси смео по закону!“ —
„Учитељу, кад све знадеш, суди“,
Рече младић с уздахом из груди,
„Али, ипак, шта је закон хтео,
Мислим да сам добро разумео.

Јер ја нисам тек онако пош'о,
Чудовиште ово победити:

На лукаву мис'о ја сам дош'о,
И с тим халу покушах убити.

Већ из нашег реда пет су били,
— Што су вери за углед служили —
Жртва храброг срца јуначкога;

Ти ордену бој забрани с тога.
Ипак ми се у срцу појави
Пуста жеља за бојак кррави,
Чак ни ноћу нисам мира им'о,
Сневах често како се боримо;

И кад једног јутра чим се свану,
Глас допаде о новом ужасу,

Тад у мени гнев велики плану
И на бој се реших у том часу.

И мени се 'вака мис'о јави:
Шта младића и човека слави?
Ти јунаци славни шта чињаху,
О којима песме нам причаху,
Који, зар у име божје славе.

Подигоше незнабошце праве,
 Јер од њих се земља очистила
 Од чудесних и грозних страшила,
 С лавовима водили мегдане,
 С минотавром хрвали у боју,
 Те да спасу бедне сиротане.
 Не жалећи за то ни крв своју.

Та зар само Сарацени вреде,
 Да их мачи хришћански победе?
 Ко ратује на лажне Богове,
 Зар се само тај спасилац зове!
 Та од сваког јада и покора
 Моћна рука ослободит' мора;
 При том мудро треба да управља,
 И лукавство да не заборавља,
 Тако често говорах и пођох,
 Траг грабљиве звери да бих дозн'о;
 И до своје цели срећно дођох,
 Нашао сам!.. Узвикнух радосно.

И дођох ти и рекох овако:
 Домовина привлачи ме јако.
 Господару, ти си одобрио,
 И ја срећно море пребродио.
 Чим на земљу отаџбине ступих,
 Вештом руком на пос'о окупих,
 По још добро упамћеном лику,
 Да нацртам аждајину слику:
 На ногама кратким и зденастим
 Телесина тешка положена;
 А леђа јој оклопом љускастим
 Од напада сваког заклоњена.

Напред дуга испружена шија,
 И к'о права од пакла капија,
 Као да је жељна каквог плена,
 Страховита уста отворена,
 И из ове црне провалије
 Искезила зубе најоштрије;
 Језик као врх од мача да је,
 Очи мале муњевито сјаје!
 Дуго тело завршава змија,
 Предугачко створење бејаше,
 Све ко да се око себ' увија,
 И човека с коњем да опаше.

Све сам ово тако израдио,
 И са сивом бојом обложио;
 Пола гуштер, пола змај и риба,
 И намештен сред отровног глиба.
 Баш к'о кад се беше окупао,
 Два пса „дога“ ја сам изабрао,
 Снажни, чили и пуни хитрине,
 Научени шчепат' за слабине.

Ја их гоних на ову аждају,
 До дивљег их гнева распињао,
 Да је оштрим зубима хватаци,
 И гласом их својим управљао.

И за трбух где је најслабије,
 За уједе оштре најзгодније,
 Ту их терах да подиђу змају,
 И ту оштре зубе укопају.
 Ја се стрелом бех наоружао,
 И арапског коња узјахао,
 Благородне беше он пасмине;
 Кад раздржих и њег' до љутине,
 На аждају брзо се устремих,
 Остругама оштрим га ободем,
 И за нишан стрелу своју спремих.
 К'о да хоћу слику да прободем.

И ако се коњ грозећ' отима,
 Шкрипи зуб'ма, пени на устима,
 Оба дога зарезали с места,
 Али ипак, ја тиме не преста',
 С марљивошћу вежбање понови',
 Док се месец три пут не обнови,
 И све ово кад су упамтили,
 На брзој смо лађи допловили.
 Треће јутро, ево, сад настаде,
 Да с' искрцам једва се успело;
 Одмарат се нисам им'о каде,
 Док велико не извршим дело.

Јер су јако потресале мене
 Сваког дана беде обновљене.
 Недавно су пастире наишли
 Растргнуте, што беху заишли;
 И на дело одмах се одважих,
 Савет само од свог срца тражих.

Моје слуге известих о томе,
 На плећа се бацих коњу своје,
 Моја оба племенита дога
 На путу ме прате тајанствену,
 Где мом делу не беше сведока,
 И тако се противнику крену'.

Господару, ти знаш цркву малу
 На високом оном камивалу,
 С ког се види околина цела,
 Њу је рука сазидала смела.
 Изгледа нам сиромашно, ледно,
 Ипак чудо садржава једно:
 Богомајка и Исус још мали,
 Ког три краља беху даривали.

И на степен три пут тридесети
 Поклоник се мора да испење;
 И ако ће уморен доспети —
 Над га крени на блиско спасење.

Са свим горе дубоко у стени,
 Налази се простор удубљени,
 Од оближње баре влажно беше,
 Јер сунчеви зраци не допреше.
 Ту је гнусна неман становала,
 И на грабеж дан и ноћ чекала.
 И тако је паклени сотона
 Стражу чув'о испред божјег дома;
 И поклоник кад се тамо нађе,
 И упути кроз тај пролаз беде,
 Из свог гнезда аждаја изађе,
 Жртву шчена и одмах поједе.

И ја сам се на стену испео,
 Пре но што сам борбу отпочео,
 Клекнух доле пред малог Христа,
 И душа ми би од греха чиста.
 У светињи некој тога часа
 Моје светло оружје припаса',
 У десницу копље убојито,
 И за борбу доле сам похит'о.
 Моја пратња натраг је остала!
 Праштајућ' се ја их тад поучим,
 И узјаним мога коња, ждрала,
 А душу пак Богу препоручим.

И тек што сам до поља измак'о.
 А пси моји залајаше јако,
 И плашљиво коњиц ми захрза,
 Пропиње се и натраг се трза;
 Јор к'о клупче близу се видело
 Умотано аждајино тело,
 На топлоте поду где се греје.
 И пси моји с места кренуше је;
 Ал' се одмах натраг повратише,
 Када зину уста растежући,
 Дах отровни из себе издише,
 И глас пусти к'о шакал цичући.

Ал' ја храброст ободрим њихову,
 Те шчепаше бесно неман ову,
 У том и ја у кожу најтању
 Снажном руком бацих копље на њу;
 Ал' ко прутућ без икакве моћи,
 Од љускастог оклопа одскочи,
 Други хитац, пре но што управи',
 Коњ се пропе и грдно престрави
 Од очију које га гледаху,
 И од даха који издисаше,
 Скочи назад у највећем страху,
 И ред сада на мене бејаше. —

И ја брзо скочих са коњица,
 Голог мача брза је оштрица;
 Ал' покушај залуд беше сваки,
 Да пробијем оклоп к'о кам јаки.
 И беснећи снажним репом ма'ну,
 И тресну ме о ледину равну;
 Видех да се уста отворише,
 Поче на ме зуб'ма да кидише,
 Ал' пси моји све бешњи и љући,
 Сад навале на њу са свих страна,
 Да од бола неман урличући,
 Издиже се сва изуједана.

И док од њих још се не отрже,
 Ја устадох што пре могох брже,
 И тад њену уочих слабину,
 И напрегох сву своју силину,
 Па до дршка сјурих љуто гвожђе,
 И крв црна силним млазом пође.

И одмах се на мене срушила,
И дивским ме телом поклонила,
Да изгубих ја и свести своје;
И кад ми се ум после освежи,
Видех слуге, где крај мене стоје,
И — у крви мртва хала лежи.“

Глас чуђења уздржаван дуго
Из свију се груди сад отр'о,
Чим је ритер с причањем умук'о;
О сводове десетороструко
Ломили се гласи измешани
Одјекујућ' по целој дворани.
И синови ордена молише,
Да се чело јуначко крунише,
И народ га одушевљен тако
Показати хтеде осталима;
Ал' мајетро намршти се јако,
И ћутање заповеди свима.

„Неман“, рече „што је пустошила,
Храбра рука твоја је убила;
Народ ти је за то обожатељ,
Ал' ордену тим си непријатељ,
Родило је прва срце твоје
Још и горег нег' та хала што је.
Змија, која чисто срце трује,
И неслогу свуд проузрокује,
То је, дакле, дух упорни, зао,
Београд.

Удружењу који се опиरे,
Кој' је свете везе покидао
Реду; то је, што земљу сатире.

Та храбрости и Мамелук има,
Послушност је украс хришћанима;
Јер и Господ велики је био,
Сиромашно ипак је ходио,
И оци су на томе основу
Ред завели у ордену ову:
Понајтеже да је испунити —
Своју вољу сопствену сузбити.
Ташта славе завела је тебе;
Зато с места иди ми с погледа!
Божји јарам ко неће на себе,
Ни украс се крста томе не да.“

И вичући гомила навали,
Силна врева кућу да обали,
И сва браћа за милост га моле;
Младић ћути и поглед му доле,
И огртач мирно са себ' скиде,
Пољуби му руку и изиде.
И мајетро погледом га прати,
Ал' љубазно натраг га поврати:
„Загрли ме, сине!“ рече тада,
„Искушење не победи тебе.
Крст тај узми, јер то је награда
Смерности, што ј' савладала себе.“

Никола Богосављевић.

МУЖ ГОСПОЋИЦЕ ЕДИЈЕ

(из *Lettres de femmes*)

од Марсела Прево-а.

Надам се да нећу још дуго животарити у овој плачевној долини. У мом животу, животу старе девојке, нема ни једнога догађаја, који би, у опште, био заиста радостан у пркос времену и усамљености. А ево где и овог догађаја нестаје; њега нема више; њега никад ни било није. То је била заблуда. Остало ми је још моје цето Мусташ, мој хармонијум и брига

за велики живот . . . Хм, то је мало. Да сам млада растужена љубављу, остала би ми утеха да у лепо повезаном малом дневнику испишем моје тајне болове . . . Али у четрдесет трећој години не примају се нове навике.

Ја сам волила и била вољена од четресте до ове четрдесет треће године: до данас, до пола три сата. Има ли у Паризу или у

Лондону много слављених лепотица, које се тиме могу подичити? И никад свађе; никад невере, тридесет и девет година потпуне љубави! Ево како је то почело:

Мој отац био је скроман порески чиновник, један од оних, који никад не долазе до каквог вишег положаја, јер увек, кад год се које више место упразни, нађе се други, мање скроман или протежиран, који заузме то место. Он је до смрти животарио у кантону Сарте, где је био постављен дан после своје свадбе, и где сам се ја родила и васпитала.

Тамо, у Живрију, познала сам ја „мог супруга.“ Тако смо одмах били прозвали, његови и моји родитељи и ја, малог Лисијана, који је увек о распусту проводио та два месеца код својих родитеља, наших суседа. Његов отац био је порески надзорник, добар човек с великом породицом, коме је тешко било својом незнатном платом исхрањивати жену и петоро деце. Према Летертровим моји родитељи с малом рентом и само са мном, били су готово богати. Моја спонтана наклоност к „свадби“ с Лисијаном није била обесвећена никаквим материјалним интересом; после, обоје смо имали по четрнест година; он је био старији од мене само два месеца. У тим годинама новац не стоји плановима на путу.

Ми, Лисијан и ја, били смо двоје красне заљубљене деце. Он је био врло бојажљив, врло добродушан, и ако је, као што се каже, био мало „испод својих година.“ Ја сам га водила како сам хтела. Ја сам га убедила да је он мој муж; он је то усвојио. Бити муж, то између четрнесте и осамнесте године значи, као добар брат висити о кецељици за време школског распуста. По неки пут смо се и грлили; то нас је узбуђивало готово толико као и шамари и зврчке, без којих нисмо били . . . (После четрдесет и три године мира, почињем веровати, да је мој темперамент прилично хладан; Лисијан пак, све до нашег расанка био је као девојчица и невинија од нас двоје заиста нисам била ја).

Кад нам је било осамнест година, ваљало нам се растати. Летертрови, благодарећи про-

текцији једног посланика из истог места, нашли су Лисијану место, коме се нису надали: дали су га као сапутника неком врло богатом Инглезу, који је хтео ради задовољства да путује по свету, пошто га је једном облизао по послу. Он је желео да путује у друштву каквог младог Француза претпостављајући, да је француски разговор особито живахан, духовит и забаван. Лисијан ми је изгледао да је очаран помишљу што ће да обиђе свет, и ако се показивао врло тужан што морамо да се растанемо . . . Планови за будућност нису били заборављени. „Чим ми стари трговац сапуна (то је био Инглез: Robison Soap) да довољно гинеја, вратићу се да се венчамо“ . . . А колико је времена требало да прође па да он добије *доста гинеја?* . . . Ми то нисмо одредили, али јамачно то неће бити дуго; који месец, то је све. Лисијанова радост била је и мене мало занела, а при расанку било је и плача и суза.

То је било . . . има двадесет и пет година. Двадесет и пет година! Толико је, обично, довољно да оснује породицу, а често да види унуке! Ја, ја сам двадесет и пет година чекала свадбу, породицу, живот. Ја знам да ми се неће веровати, и да ћу, после оваке исповести, изгледати можда пред свима другим, само не пред собом самом. Јер то је цела истина. Што сам ја тих двадесет и пет година живела и чак налазила да је живот пријатан, то је за то што сам једнога волила, који је мене волио. Судбина ме није мазила: изгубих оца, а затим мајку; оно мало новаца што ми оста за живот, једног дана би преполовљен непоштењем једног нотара; остах сама у свету али с пуном надом, да ће ми све то накнадити будућност . . . И то не видевши Лисијана за тих двадесет и пет година ни један једини пут? Јест, не видевши га никако. Ја сам од срца веровала свему оном што ми је он писао, јер за тих двадесет и пет година добијала од Лисијана готово редовно писма, у којима није било ничега што би могло помутити нашу будућност, и која су, као што се мени чинило, била пуно онако исто доброг пријатељства као и моја. Он је за то време видео много земаља, мали Лисијан: Египат и Се-

верну Америку, Русију, Индију, обе Америке; све је то он видео у друштву Robinson Soap.... С времена на време он је пролазио кроз Француску, али тако брзо, тако хитно, да никад није могао уграбити двадесет и четири сата да дође у Живри и да види „своју жену“. Своју жену! Он ме је увек тако звао у писмима. А ја сам му увек одговарала: „Мој драги муже“.

Јуче, око два сата, када сам се вецбала на хармонију у једном комаду, који је требало идуће недеље да свирам у цркви, моја мала слушкиња дође и јави ми, да нека дама жели да говори са мном. То је била једна стара пријатељица мојих родитеља, која је у школској управи имала положај од приличног утицаја; била је, ваљда, главна надзорница основних школа. Она се била свратила у Живри да своју срећу покаже онима, који су је знали девојком. Разговарале смо се скоро по сата, именовавши готово све, које смо познавале. На завршетку она ми рече:

— А господин Летертр, јесте ли још с њим у преписци?

— Лисијан Летертр?

— Јест, онај што је ожењен у Инглеској, у Дербишајру.

Имала сам толико снаге да одговорим: „Не, ја сам га са свим изгубила из вида“... и да запитам за неке појединости. Она ми их саопшти и не давши се молити. Њу је министарство било послало у Инглеску да проучи организацију радничких школа, и она је недавно провела неколико дана у фабрикама у центру земље. И кога је срела у Дерби-у у фабрици Robinson Soap? Никог другог већ *мог мужа*, Лисијана Летертра, наследника старог Робинзона, ожењеног, има већ троје деце...

Кад остадох са свим сама, исплаках се мало, а за тим сам се подсмевала себи самој, старој будали, што сам могла мислити, да ће један човек остати двадесет и пет година веран једној успомени. Истина, ја сам тој успомени жртвовала сву своју младост и извесну лепоту, која би ми, можда, могла наћи мужа... Седох да пишем Лисијану и да му представим бескорисне лажи његових писама. Али одустадох од тога пошто се размислих. Благодарени тим лажима ја сам готово свих тих двадесет и пет година била срећна. Ја сам била удата за време тих двадесет и пет година. Без илузије, коју ми је подхрањивао Лисијан, шта би ми биле тих двадесет и пет година? Можда је и он тако схватио ствар. То му није дало да ми пише, кад се оженио пре девет година: „Моја сирота Адела, немој више мислити на не“...

Будимо јаки и не плачимо много. Двадесет и пет година ја сам уображавала да сам удата; данас, ето, ја сам удовица, или распуштеница. А, за тим, помислила сам: он има троје дјеце. Како би било да му напишем једно лепо писмо, врло љубазно, и да га замолим да ми пошаље једно од његове троје деце, да га ја, истина не у таквим удобностима као горе, одгајам као малог Француза, да оно говори језиком, којим је говорио његов отац кад је био заљубљен у мене? Заиста, Лисијан ми мора то учинити; а, васпитавајући тога малог ја ћу се научити на путу што води гробљу....

Та ме је идеја са свим разгалила. Па дед, стара лудо Адела Едије, узми наочаре и најбоље перо, па пиши наследнику Robinson's Soap. С мало храбрости и с мало добротe увек се има право против зле судбине. Ти ћеш бити мајка, као што си била и удата — у ображењу!

Св. М. Ј.

У б о р б и

Небеса дрхте....
А по њима звјезде
Жмиркају оком
Вјечитога плама;

Са страхом гледе
Немилосну судбу —
Варварство света
Без и труне срама.

И гора јечи
Јеком самртника;
Уздиге шума
Долине и лузи

На тужни узвик
 Очајничког клика,
 Што но се губи
 У бједи и тузи.
 Јаук се шири
 А с уздаси бони
 Лелуја вапај
 Кроз недоглед свјета
 Кроз невид чудо
 Вјечито га гони,
 А злоба шибџа
 И невоља срета
 И вапај вапи
 Грцајућ у мору
 Замућену крвљу
 Од суза и капи.
 Поглед се леди
 И крвца се хлади.
 Трепећу очи
 У очају тужном.
 Залуду јечи
 Залуд богоради.
 С милошћу на њу
 Нико не погледи.
 Сироче блједи
 А модрило страшно
 Блеђано лице
 Чудном шаром шара.
 Да л' су то слике
 Сиротинске душе,
 Сироче, што их
 Рјечју изговара
 — Боже, што створи
 Небеса и земљу
 И сваком даде,
 Што за које било:
 Дрвећа гори
 А лишће дрвећу,
 И лишћу зелен,
 Шаренило цвјећу
 А цвјећем поља
 Искити и среди,
 Ко ремек слику
 У коју ће небо
 Спјело твоје
 Да вјечито гледи.

И небу своје
 Звијезде си дао
 И сјајно сунце
 Круну међу свима
 Ал' сталност јоште
 И вјечити закон
 Створио си њима
 И вјечан живот
 У свемир удахну
 Ал' земљи за што
 Ти човјека ствара,
 Када му срце
 Постави у груди
 Без вјечита жара?...
 Даде му милост
 И врлину многу,
 Ал' већа сила
 Да му спознај таре
 Хиљаде страсти
 Створио си с њиме
 Да с њиме живе
 Њиме господаре.
 Несталност вјечна
 Вјечну помоћ држи
 И све у свјету
 Њој покору нуди.
 Све јој се клања
 А она све руши,
 Несталним судом
 Она сваком суди.
 Ето ти свјета
 Шарена и чудна:
 Док један плаче
 Већ се други смије,
 Док једног силно
 Сиромаштво дави
 Дотле се други
 Преимућством крије.

Демон

Неправда, о мило дјете
 А бог је сам ју дао.
 Што ствара икакао свијет
 Када га љепше
 Створити није знао.
 Та зар је то тек правда

И то зар њено дјело —
 Да ви сиротни тужни
 Мучите цио вјек.
 Зар страшни трнов вјенац
 Да вјечно кити
 Ваше блиједо чело
 И вјечно зар да јечи
 Ваших болова јек?!...
 Не... то не смје даље тако
 Устати ваља свјету
 Против нереда тог
 Зар онај, што неправду штити
 Да буде најсилнији,
 Да буде — бог?!

Сироче

Не даље, пријатељу чудни,
 Страшне су рјечи
 Говорења твог;
 Ил' зар се не бојиш
 Громовна бича,
 Којиме грешни свјет
 Шиба праведни бог?...

Демон

Праведни зар
 Што својим громовним бичем
 Шиба немило свјет
 Ха . . . ха . . . ха . . . ха . . .
 Да стегнем прса
 Зауоставим срце
 И прекинем дах
 Да не гледам у томе сраму
 Тако понижен створ
 И силни страх! . . .
 Ти немаш сопствене мисли
 Да душом погледнеш боље
 Немаш слободе
 Чина ни воље.
 Колјевка и гроб
 Превласт над тобом држе
 И ти си њихов роб.
 Не знаш за правду
 И не појмиш о њој
 Јер слободу права
 Ускрати ти

Тај чудни бог твој.
Не радиш оно
Што у души мислиш;
Ти си роб мисли.....

Сироче

Стрепња ме хвата
Од твојих рјечи
А трнци неки
Срце су ми стисли...
Престани....

Демон

...Ево ти злата,
Моја ти рука помоћ нуди.
Узми и хајде са мном
Далеко од овог свјета
Далеко од ових људи...
Ти премишљаш?....

Сироче

...Не могу.
Ја опет вјерујем у свјет
У милост његву се надам.
Па зар сам ја баш сама.
Што 'вако страдам.

Демон

Ха... тешки ланци
Ништавила твог
Којим те за овај свјет
Привеза бог
Не пуштају те са мном
У свијет истинског спознања
Гдје но обмана нема,
Гдје сваки само себи служи
И својој мисли
Покоре спрема.
Чујеш ли...

Одреци се свјета

Кад те и како на њем
Само јад и несрећа срета.
Погази све, што те за њега веже
Вјеру, љубав и наду —
Невиност и стид.
Раскини ланац

Што ти мисо стеже
У царство наде
И таштијех снова.
Ништа на свјету није
Што би ти помоћи могло,
Једино помоћ ти може
Ево... десница ова.
(пружа јој злато, она га гура
од себе)

Сироче

Невиност?.....
Ха, пакосни скоте,
Ал' тај ми живота штит
Још нико не оте....

Демон

Не бјесни чедо...
Ал' сјети се сиромаштва свог
И бједне патње
Коју ти натовари бог!...

Сироче

Сиромаштво моје,
И тешка патња,
Што ми спокој руши.
Немилост људи
И хладноћа њина
Што живот цвјетни
Невидовно сужи...
Ах шта ћу... боже...
Колко те призивах
Ал' ти ни гласком
Да се кадгод јави...
Овај ми помоћ нуди
У моме сиромаштву тужном
О јави ми се јави
Да ли да бјежим куда
Од безмилосних људи?....

Демон

Још оклијеваш,
Сирото! Ти ни над собом
Немаш власти.
Прегни се узми
И полази са мном

У царство љепота
И сласти....

Сироче

Ето ти вјере,
Ал' љубав и наду
И невиност моју
Дати ти не могу.
Са мном су расли
И живјели са мном
Ко вјерни друзи
У болу и јаду...
О Здравко, Здравко
Зар жртвоват тебе
Тебе не љубит...
Ко да ми те крати
Не никад. Ти си једини мој
Тебе ћу љубит
Теби љубав дати
О теби сањат
Тебе надом звати.

Демон

А ти остај ето...
И пропуштај згуду,
Која ти се пружи.
Ја одох.
Ал' кад јадџи већи
Стисну ти срце
Измучену душу,
Онда се не тужи.

— — — — —
И јекну поноћ
Над потресом среће
Задрхта небо
И звезда полеће.
Облак се спусти
Па да кином суза
Поплави свијет
Немили и пусти
И блјесну муња
А одсину злато,
Сироче стрекну
У самртном страху.
Одгурну даре,
Али мисли јато

Спопаде срце
 Измучемо болом
 — Зар ме продаде —
 Нешто тихо цикну
 А свјетла муња
 Кроз свемир заблиста.
 И она за час
 У самртном страху
 Пред собом спази
 Распетого Христа.
 Не... нисам... нисам...
 Сиротица цикну
 И паде клону.
 Бесвјесна и нјема.
 А густе облак
 Откри васиону
 И ноћ се стиша
 И зора се спрема.

По блиједом лицу
 Расуле се власи
 А њин крас лице
 И још више краси
 А очи жарке
 Као стрјеле двије
 Кроз кишу када
 Одлете и суну
 Таке су ето
 У сузама сада
 И ко да судбу
 Немилосну куну
 И усна дрхти,
 О да ли се смије...
 Слабоћи чудној
 Што је за свјет веже
 Свега се сјећа....
 Да л' то санак бјеше
 Ил' пуста јава
 У поноћном добу
 Што живот слаби
 Приближује гробу.

Демон

Дошо сам опет...
 У невољи твојој
 Могу ти затребат сад,

Јер моја силна је моћ.
 А тешка боља
 И голем јад,
 Што ти их крије ноћ.

Сироче

Не... твоје помоћи не ћу,
 Сатано чудна!...
 О врати мир,
 Врати моју срећу
 Спокој ми врати
 Умореној души.
 Ево ти злато,
 Јер оно мој мир
 И спокојство руши.
 Не дам ти вјере,
 Не дам ти вјере,
 Јер ти с њоме дадох
 И снагу жића
 Снагу ума свога.
 Ја опет љубим,
 Вјерујем и штујем,
 Ја љубим свијет
 И у њему бога.

Демон

Добро...
 А ти погледај
 На твога бога бјес,
 Јер све ти поништи
 Што си имала у свјету
 Његова грома трес
 Ено ти наде твоје
 И љубави оне...
 Ено ти Здравка
 Гдје у крви тоне
 — — — — —
 Рече и поглед
 Сад јој тужан сврати
 На трупло тамо,
 Што у крви плије.
 Сотонски посо,
 Да је њим обмане,
 Обмани њеној
 Да се вес'о смије.
 Погледну, поглед

Са циком се смјеша.
 Бесвјесна паде
 У лудилу чудном.
 И куне свијет
 И проклиње бога
 На своје јаде
 Њине клетве реда.

Сироче

Зар тако, боже,
 И при задњем трену
 Саму ме пусти
 Бесконечној борби.
 Од мене поглед
 Одврати и скрену
 Пусти ме јаду
 Да ме силно дави
 И моју наду
 И утјеху моју
 Скрха у понор
 Вјечне заборави.

Камо ми сила,
 Да кроз живот цио,
 Крећем по борби,
 Што је за ме створи
 Ах на што живот,
 Кад ми није мио,
 Јер страст је силна
 Што се с њоме бори.

Ето живота
 Па сад крећи њиме
 Сатри га, сломи
 Уништи и преби,
 Сатано, ја га
 Предајем теби.

— — — — —
 И склопи очи
 И затвори усне.
 Мирисну косу
 По грудима просу.
 А блага румен
 Као облак жарки
 По лицу блједом
 Њеноме се осу.

А демон сјевну
Својом дивљом страсти,
Паклене груди

Што но му је крише.
У злобну смјеху
Подругљиво рикну

Још једна жртва
Сиромаштва више.

Бож. Черовић.

МИХАИЛО

од грофа Лава Толстоја.

„Породе аспидини, како можете добро говорити, кад сте зли? јер уста говоре од сувишка срца. — „Добар човек иза добре клијети износи добро, а зао човек иза зле клијети износи зло. — „А ја вам кажем: да ће за сваку празну реч коју људи кажу дати одговор у дан страшнога суда. — Јер ћеш се својим речима оправдати и својим речима осудити.“ По Матеју гл. 12.-34-37.

Ова прича написана је у циљу коришћења свију читалаца. Ми смо је написали потпуно према речи Христовој, и с тога је она потпуно истинита.

Многи људи а деца нарочито, траже читајући историју басну, причу или легенду пре свега, све ствари које се описују да су истините, а чисто видећи, да се догађају које читају не могу догађати, говоре само да су шупље фразе.

Људи, који суде тако, не суде као што треба. Не учи се истина, учећи оно што је било, оно што је и оно што ће бити. Само онај учи истину, који учи оно што треба да буде после воље Божије. Није то описати какву ствар довољно, па да се покаже истина. Само онај пише истину, који показује свако добро дело што људи чине, т. ј. што чине у сагласности са вољом Божијом, а зло, које је противно вољи Божијој.

Истина — ето пута. Христос је рекао: „Ја сам пут, истина и живот.“

И дакле, истину не зна онај, који гледа пред ноге, него онај који зна где треба ићи после сунца.

Књиге су потребне и добре и то не кад описују оно што је било, него оне које показују оно што треба да буде; кад не причају оно што су људи учинили, или када цене добро и зло, него кад показују људима пут прави,

који је само воља Божија, и који води правом животу.

Да се покаже овај пут, није довољно показати и описати оно што се догађа у свету. Вациона (друштво) је у злу и кушањима. Ако описујеш друштво какво је, у твојим ће речима бити само лаж, а никако истина. Да би у речима било истине, не треба описивати оно, што је, већ оно што ће бити, не описивати истину онога што је, већ истину Божанске краљевине, која нам се приближује. Ево има читавих планина од књига, у којима се говори у писмима о ономе што беше и ономе што може бити, али ове књиге су пуне лажи, ако они што их пишу не знају сами оно што је добро и што је зло, и не познају или не показују једини пут, који води људе у царство небеско.

Догађа се у причама, параблама, фабулама или легендама где се описују чудновате ствари, које се никад нису дешавале нити се могу десити, и ове легенде или приче су истините, пошто показују вољу Божју, која је била, јесте и биће — истину царства небеског.

Има књига, има их много, много романа у којима се описује како живи за своје страсти, мучи се, мучи друге, бега од штете, трпи оскудице, ослобођава се сиромаштва, и на послетку сједињава се с предметом своје љубави, и постаје славан, богат и срећан.

Једна таква књига, ако је ту све, наши-

сана у писмима, ако у њој невероватних ствари, биће при свем том само једна пуста лаж и обмана, пошто један човек живи за се и своје страсти, како лепа да буде његова жена, ма како богат и славан да је он, не може бити срећан.

И ова легенда може бити: Христос и његови апостоли хтели су ноћити у кући једног богаташа, али овај није дао; тада они уђу у кућу неке сироте удовице, која их прими. Христос је наредио да се однесе једно златно буре код богаташа, а удовици је послао курјака, да јој поједе њено последње теле; и може бити да је удовица била задовољна, а богаташ — жалостан. Удовица је имала из своје прошлости пријатних часова и дела, и добро које јој отуда притицаше, нико јој није могао одузети, богаташа је гризла савест за његову непријатност рђавог дела.

Такова историја је невероватна с краја на крај, што се ништа од тога не може десити, нити је било, али истина је у целини, пошто она показује увек оно, што треба да буде увек, нешто добро нешто зло, и чему човек треба да тежи и да буде нежан у извршењу воље Божије.

Шта да се описује: животиње које говоре као и људи, ћилима који преносе људе, легенде, параболе, приче, све што ће бити истинито, ако има у овим причама истине небеског царства.

Ако ова истина није ту, тада све што је описано налази се осведочено што ништа не вреди, и то је само једна лаж, пошто нема истине небеског царства у овој причи.

Христос је сам говорио у параболама, које су остале као вечите истине. Он додаје само: „Пазите само на ваш начин слушања.“

I.

Неки крпа становаше са својом женом и децом, код једног мужика. Ни је имао ни куће, ни земље за обрађивање и он и његова породица живљаху од његовог чизмарског заната. Хлеб му беше мло, посао иђаше добро; новац који му доношаше његов занат трошио је на јело. Крпа и његова жена имаћаху само једну

хаљину постављену кожом, коју његова жена још ношаше и ако беше сва у крпама. Већ две године приђоше, како се договараху да купе овчу кожу, да направе нов кожух.

О јесени Крпа беше скупио мало новаца, у кундуру своје жене: имаћаше једну банку, од 3 рубље, а још 5 рубаља и 25 копјејки беху му дужни сељаци из околних села.

Крпа се беше на послетку решио да иде из јутра у село за свој кожух.

Навуче преко кошуље широки грудник своје жене од нанкина, преко овога кафтан чохани, мету у џеп банку од 3 рубље, осече један штап, за тим пошто је доручковао оде на пут. Он је мислио: „примићу 5 рубаља од мужика, и ја додати 3 моје, па ћу купити овчу кожу за кожух.“

Крпа беше већ стигао у село и оде код I. мужика. Ну овај не беше код куће. Жена мужикова обећа да ће послати идуће недеље свога мужа с новцем, али сада нема новаца. Крпа оде код другог мужика. Овај се заклињаше Богом да нема новаца, сем 20 копејака које му даје за оправку чизама.

Крпа мишљаше да узме кожу на вересију али му трговац рече:

„Донеси новац — за тим бирај!“

Тако Крпа није свршио ни какав посао, имао је свега 20 копјејака за оправку чизама, и беше добио неке старе штофане чизме да оправки.

Да би растерао муку, Крпа потроши 20 копјејака за ракију, и врати се без кожуха — кући. Изјутра му се чињаше веома хладно, али сад кад је мало пио, беше му топло као да имаћаше и кожух. једном руком удараше доњим делом штапа о смрзнуту земљу, а у другој ношаше штофане чизме и говораше сам са собом: Ја — рече он — и без кожуха мени је топло! Ја сам испио малу чашу, и све ми жиле играју. Мени не треба астраган. Ја идем и заборавио сам на бригу. Ето какав сам ја човек! Ја се задовољавам да живим без кожуха. Ја одавна немам потребе за то. Једна ствар само: жена ће ми бити жалосна. Она ће се љутити, што ја радим за њега, а он ме исмејава. Чекај мало,

ако ми ти не донесеш новац, ја ћу теби скинути капу, Бога ми. Па шта је то! Он даје увек 2 гривена*). А шта се може учинити са 2 гривена? — Пити, то је све. Ја рекох себи: „ја имам за то потребу“ Ти имаш потребу за то, а ја може бити не. Ти имаш кућу, стоке, а ја ето видиш, куцујем хлеб, који ти имаш.

Узми новаца где можеш, али дај три рубље недељно за хлеб. Ја долазим кући, хлеба нема, понова треба дати 1½ рубљу. Дај ми дакле мој дуг!

Крпа се приближи једној капели, која беше на савијутку пута, погледа, и иза капеле спази неку белу ствар. Сумрак је био и он не могаше разазнати шта је то. Сигурно какав камен, мишљаше он. Каква животиња? То не личи на животињу. Да није какав човек? Ну то је са свим нешто бело. А зашто да буде овде човек?

Он се приближи, и могаше видети један створ. Какво изненађење! Заиста беше неки човек, жив или мртав, потпуно го, сеђаше наслоњен леђима на капелу и не држаше се никако. Крпа се јако уплаши: мишљаше: „Убили су човека и бацили га овде. Приближи се дакле, али после се нећеш ослободити.“

Говорећи ово Крпа продужи пут, кад беше на углу капеле окрете се и тада не могаше видети човека. Он прође капелу, окрете се и виде да човек није наслоњен на капелу, гледаше како ће разумети ову ствар. Крпа је имао још више страха. Приближити се или проћи? Приближити се, али ако се деси несрећа, ко зна какав је ово човек, ко га познаје? Није он због добротe дошао овде. Ако се приближиш, скочиће на те и удавити те, а ако те не удави имаћеш посла са таквом расом људи. Шта да радим од њега, овако голог човека? Не можеш скинути своју последњу хаљину и дати му. Што ме Бог посла овде! Крпа убрза кораке, и поче се удаљавати од капеле мрмљајући:

„Шта ти радиш Семене?“ — Човек умире у нужди, а ти се бојиш и пролазиш поред њега. Јеси ли постао сувише богат? Је си ли се уплашио да ти не покраде богатство? Ах, Семене, то није лено!

*) 20 копејки.

II.

Семен се окрене и приближи човеку. Он спази некаквог младог човека у потпуној снази, али не примети ожиљке од удараца по његовом телу. Виде само да му је хладно и да се је уплашио: он је седео још наслоњен, и не погледав Семена. Беше веома слаб да не могаше подићи ни очи, да види ко је то. Семен се приближи још више и поче понова да га испитује. Овај обрте очи и посматраше Семена. На први поглед човек му се допаде. Семен баци на земљу штофане чизме, отпаса појас и остави га на чизме, а за тим скиде свој кафта.

„Студено је — рече, узми и обуци ове хаљине, хоћеш? па хајдмо!“

Ухвати га за руке и поможе му да се подигне. Човек се подиже и Семен примети слабо тело, руке и ноге беху као у мртваца, а изглед пријатан. Семен му навуче кафта на плећа, и пошто овај не могаше да провуче руке кроз рукаве, то му Семен поможе, за тим преклопи крајеве кафтана и опаса га појасом. Скиде капу с главе, која беше већ поцелана и хтеде му је дати, али му беше хладно, јер беше ћелав, за то натуче капу опет на главу и рече: „боље да му дам чизме.“

Намести га да стане и навуче му гаће и чизме, па рече: „Хајдмо, брате!“ — Хајдмо, освежи се, иди а сви ће се послови решити и без нас. Можеш ли да идеш?

Човек га посматраше мало, али му не могаше ништа одговорити.

„Шта, ти не говориш! Ми нећемо провести зиму овде. Хајдмо кући! Ето, узми мој штап, и поштапај се ако ти је тешко. И човек пође, иђаше лагано. Идући путем Семен му рече:

„Реци ми дакле, ко си ти?“

— Ја нисам одавде!

— Од овде, ја познајем. Шта си ти то радио те си дошао до капеле?

— Ја ти то не могу рећи!

— Могуће, да су те напали какви неваљалци.

— Нико ме није ранио, сам ме је Бог казнио.

— То је сигурно, јер све долази од Бога, али је могуће да треба доста ићи до места, где ти се то десило. Знаш ли ти где идеш?

— То ми је баш свеједно!

Семен се зачуди; непознати не изгледаше рђав човек и говор му беше љубак, али не говораше сам ништа.

„Има толико и толико ствари, које се дешавају,“ мишљаше Семен и рече му:

„Реци дакле, да идемо кући, и мало по мало ти ћеш се повратити“.

Тако су ишли заједно, док поче ветар дувати и Семен осети хладноћу. Он је ишао и дувао само на нос покривајући се огртачем своје жене. Он мишљаше: „ево једног кожуха! Ја сам ишао да тражим кожух, а враћам се без кафтана, и водим још са собом једног голог човека. Матрена ми неће бити захвална.“ Мислећи на Матрену, Семен се ожалости, а када погледа странца, сети се оног погледа, код капеле, па му се срце у грудима следи.

III.

У добри час жена Семенова свршила беше свој посао: Нацепала је дрва, донела воде, нахранила децу и вечерала. Она је била веома осетљива. Кад ће умесити хлеб, данас или сутра? Једно доста велико парче беше остало.

Она мишљаше: „ако је Семен ручао у селу, неће много вечерати, те ће тако остати хлеба и за сутра“.

Она узе у руке оно парче хлеба и преврташе га говорећи: „Ја већу месити хлеб данас, остало ми је још мало брашна, Биће нам опет довољно до четвртка.“

Матрена остави хлеб и седе за сто да шије кожух своје мужу. Шијући кожух мислила је на мужа, како ће он купити овчу кожу за кожух: „само да га трговац не превари. Мој је човек врло прост?“ Он није у стању никог да превари, и дете га може преварити. Осам рубаља није мала ствар, може се купити леп кожух.

„Како смо се мучили последње зиме без

кожуха! Ја не могу ићи без кожуха на реку да перем. Он је отишао и однео све на себи, ну није погодио баш најбоље време. Било би времена . . . Само, ако не буде пошло све, мој мали соко.“

Баш у то време зачуше се кораци уз степене и неко уђе. Матрена остави иглу и изађе у предсобље, и виде два човека како уђоше. То беше Семен и с њим неки мужик непознати без капе, а у штофаним чизмама.

Одмах Матрена примети да јој је муж пијан.

„Хајде добро! — мишљаше она — он је пијан!“ Али, када виде да је без кафтана и само с њеним огртачем и да ништа не носи она ућута; осећаше као да јој срце отпаде:— Он је пошло новац — мишљаше, он је пио с неком багабундом, па га још и довео!“

Матрена их пусти те уђоше у собу, па и она уђе и спази неког за њу непознатог човека, младог, мршавог са њиховим кафтанима на леђима, који не имађаше кошуље испод кафтана ни капе на глави.

Од како су дошли, он се не помаче, нити подиже очи. Матрена мрмљаше: и то није чист човек, кад се боји.

Она беше веома жалосна: приближи се пећи и посматраше их обојицу.

Семен скиде капу и седе на клупу као какав јунак.

„Па добро, рече он, Матрена, спреми што за вечеру, хоћеш ли?“

Матрена их проклињаше у себи, али оста код пећи не мрдајући, и наслонивши главу на руку, посматраше час једног, час другог.

Семен примећаваше, да му жена није добре воље, али то ништа није чинило. Он се правио као да је није видео и узев странца за руку, рече:

„Седи брата, да вечерамо.“ Странац седе на клупу.

„Шта је дакле, ти ниси ништа спремила? Матрена се поче већ љутити.“

Да, ја сам спремила, али за тебе не. Ти си све попио у вино, ја то добро видим. Ти си отишао за кожух, а вратио си се без каф-

тана, па ми још доводиш неку вагабунду; ја немам вечере за вас пијанице једне!

— Доста Матрена, за што говориш без разлога? Питај ко је овај човек?

— „Ти мени реци, где ти је новац?“

Семен извуче из кафтана банку од три рубље и развије.

„Ево новаца, Трифинов ми није ништа дао, обећао ми је сутра дати.“

Матрена се наљути још више, он није купио кожух а последњи свој кафтан дао је човеку, кога и не познаје и кога доводи са собом.

Она узе банку са стола, и однесе да је остави, говорећи у себи:

„Ја немам вечере за њих, нити ћу да храним пијанице.

— Хеј, Матрена, завежи свој језик, чекај и слушај што ти се у почетку говори!

— Ја да слушам глуног пијанца! Ја немам разлога, што нећу да те слушам, пијанице, моја мајка дала ми је толико комада платна, ти си их продао и попио; отишао си да купиш кафтан и опет си све попио.

Семен хтеде да се изјасни својој жени, да није попио ваше од 20 копејака, и где је нашао овога човека. Али му Матрена не даде проговорити ни речи. Она поче да га позива на догађаје из прошлости, још од пре 10 године, и пребациваше му за њих.

Она говораше и напоследку скочи на Семена и ухвати га за рукав.

„Дај ми моју хаљину, остала ми је само једна и њу си ми узео. Дај ми је цето једно, кашља те ударила.“

Семен скиде хаљину преврну један рукав, жена повуче за рукав и шавови почеше да пуцају. На послетку Матрена му оте хаљину, наби на главу и оде на врата. Хтеде да бега, али се заустави јер јој срце јако куцаше: хтеда је да прикупи сву љутину, али требаше знати да јој је он муж.

IV.

Матрена се заустави и рече:

„Да је он јунак неби био тако го, и без

кошуље, а ти ако си ишао за добру ствар могао би ми рећи где си нашао таког гиздавка!

— Али ја ту кажем, ишао сам путем и овога човека нађем код капеле, и то без икаквих хаљина, и готово смрзнутог. Тада не беше лето. Кијај дакле! Бог ме је сам одвео к њему. Да ја нисам био он би пропао. Па шта да радим? То се недогађа свакога дана. Ја сам га узео, обукао и довео овде. Умири твоје срце, то је грех, — љутина. Помисли само на смрт“.

Матрена се хтеде и даље љутити, али погледа странца и ућути.

Странац сеђаше на једном крају клупе не мрдајући, руке беше наслонио на колена, главу наслонио на груди и не дизаше никако очију; чело му беше пуно бора, — изгледаше, као да га нека туга мори.

Матрена ћуташе, а Семен рече:

„Матрена, зар не знаш за Бога?“

Матрена кад чу ово, погледа странца, и срце јој се одмах умири. Она се приближи к њећи и поче да спрема вечеру. Постави сто и мету на њ' квас*) и последњи комад хлеба, за тим донесе ножеве и кашике.

„Хајде, вечерајте!“ — рече Матрена.

Семен даде знак странцу да се приближи. Он исече хлеб и задроби, па почеше да једу.

Матрена сеђаше на једном углу стола, наслоњена лактом десне руке на сто и посматрала странца. Беше јој тешко, јер осеђаше велико сажалење према овом сиромашном човеку. Странац поста веселији, на челу му нестало бора, он погледа Матрену и поче да се смеје. Вечера се сврши, Матрена обриса сто и и зашита странца:

„Одакле си ти? ко си ти!“

— Ја нисам одавде!

— Како си се нашао на путу?

— То ми није могуће рећи.

— Ко те је опљачкао?

— Бог ме је то казнио!

— За што си био са свим го код капеле?

— Ја бих остао са свим го, и почео сам се већ мрзнути, али ме Семен спаси, и имајући

*) неко руско пиће.

сажалена прама мени, скиде кафтан са себе и даде га мени, а за тим ми поможе да дођем овде. Овде си ме ти нахранила, угасила ми жеђ и видим да ме јако сажаљујеш. Нека вам Бог буде у помоћи!“

Матрена се подиже, узе с прозора кошуљу, коју је шила своје мужу и даде странцу, за тим нађе и гаће и њих даде странцу.

„Узми, ја видим да ти немаш кошуље. Обуци се па лези где хоћеш или у соби малој или код пећи.“

Странац скиде кафтан, обуче гаће и кошуљу и леже.

Матрена угаси свећу, за тим узе кафтан и леже код свог мужа. Покри се једним крајем кафтана и леже, али не могаше заспати, странац јој никако не излазаше из памети.

Када се сети да је поједено и последње парче хлеба, и да сутра неће имати хлеба, за тим када се сети да је дала кошуљу и гаће странцу, она беше веома жалосна ну, кад се сети да се је он насмејао, срце јој поче јаче куцати.

За дуго Матрена не могаше заспати, а при том виде и да Семен не спава.

— Семене!

— Шта је?

— „Ми смо појели сав хлеб, а ја нисам умесила други. Шта ћемо сутра радити?“ Зар не треба да тражим од кума Меланије да ми позајми?

— „Остави то дакле, ми ћемо бити и даље живи, а имаћемо шта јести“.

Жена саме ућута.

„И то је јунак види се: али само што неће да говори о њему?“

— Посигурно за то, што не може.

— Семене!

— Шта је?

— „Ми дајемо свима, а за што да нама нико ништа не да?“

— Семен не знађијаше шта да одговори.

„Доста с говором“ заврши он и окрете се виду па заспа.

V.

Из јутра Семен се пробуди. Деца су још спавала а жена беше отишла код сусетке да узајми брашна. Странац сеђаше сам на клупи у кошуљи и гаћама до колена. Он погледа у таван и његово лице, које беше јуче онако тамно доби светао изглед.

Семен му рече:

„Шта је дакле, драги, стомак тражи хлеба, а голо тело хаљина. Треба те хранити, а за то знаш да радиш?“

— Ја не знам ништа.“

То јако зачуди Семена.

„С добром вољом, рече он, може човек све научити.“

— Сви људи раде, и ја ћу радити,

— Како се зовеш ти?

— Михаило!

— Е, дакле, Михаило, ти ништа не говориш о себи, У осталом, то је твоја ствар, али треба те хранити, ти ћеш радити а ја ћу ти показати све како се ради, и ја ћу те хранити,

— Нека те Господ сачува, а ја ћу се научити свему. Покажи ми све оно, што треба да радим.

„То није тешко, гледај,“

Михаило је гледао, он узе кудељу међ прсте и одмах научи да прави конац.

Семен му показа како се вошти конац и Михаило одмах понови, показа му како се везује конац, како се шије кожа и први пут Михаило научи све што му Семен показа тако да је трећег дана радио свој посао, као да је целог века шио. Он не остављаше свој посао ни једнога тренута; јео је врло мало, био је ћутљив и често подизаше очи к небу. Никада није излазио на улицу, говорио је мало и никада се није веселио или смејао.

Један пут су га видели где се насмејао, и то првога вечера, кад је жена слушала за време вечере,

VI.

Дан за даном, недеља за недељом па и година прође.

Михаило је био код Семена, и радио као и пре. Радник Семенов стече у скоро леп глас, „Нико — говорили су у околини, не шије тако лепо и солидно чизме, као радник Семенов Михаило.

Из околине долазаху да наруче чизме код Семена, чије се стање побољшаваше свакога дана. Беше зима. Семен и Михаило заједно су радили,

Сањке са три коња приближаваху се кући, што се могаше јасно приметити по звуку звонцади на колима. Обојица погледаше на прозор. Сањке се зауставише пред радионицом, један дечак скочи са свога седишта, и отвори врата на сањкама.

Један господин изађе из сањки, огрнут великом бундом. Приближи се стану и поне се на перон. Матрена потрча и отвори широм врата. Господин се поклати и уђе у собу. Он се исправи и додирну готово главом у таван; беше дебео и велики, да заузимаше цео један угао у соби.

Семен се подиже, поклати се и гледаше га са чуђењем.

Никада није видао таког господина. Семен није дебео, Михаило мртав а Матрена сува као лоза, е овај човек изгледаше да долази у њихову кућу као са другог света.

Лица црвеног и надувеног, врат као у бика а изгледа као да је сав изливен.

Господин дуваше непрестано, скиде своју бунду и седе на клупу па рече:

„Ко је од вас двојице господар?“

Семен се приближи и рече: „Ја ваше благородство.“

Господин зовну свог слугу: „Хеј, Феђа, донеси овамо ону робу. Дечко отрча и донесе читаву балу.

Господин узе пакет и метну на сто.

„Одреси, рече дечку.

Дечко одреси пакет, а господин додирну кожу прстима и рече, обраћајући се Семену:

„Слушај, мајсторе, видиш ти ову робу?“

— Ја видим, ваше благородство.

— Разумеш ти квалитет ове робе?“

Семен прегледа кожу и рече:

„Лепа роба.

— Ах, ах, лепа роба. Ти, глупаче, ниси ни видео бољу робу од ове. То је немачка кожа, која кошта 20 рубаља.“

Семен уплашен рече:

„Где смо је видели?“

— Ах, ах, дакле, хоћеш ли ми ти направити једне чизме,

— Могу, ваше благородство.

Господин поче да виче.

Ја, ја, можеш. Ти рђо и не знаш за кога шијеш и још какву робу! Сами ми чизме да могу носити годину дана да се не исцепају и не раздру. Можеш ли? — узми! исеци кожу, а ако не можеш немој ми сећи робу. Ја ти то кажем у напред, ако се чизме рашију или исцепају пре године дана, ја ћу те ставити у затвор. Ако се пак до идуће године не рашију и не исцепају, ја ћу ти дати 10 рубаља за твој посао.

Семен се беше уплашио и не знађаше да говори. Он се окрете Михаилу, гурну га лактом рече му полако: „треба ли узети?“

Михаило климну главом: „узми у посао!“

Семен послуша Михаила, и узе да шије чизме, које се неће исцепати и рашити за једну годину.

Господин позва слугу те му скине чизму с леве ноге и пружи ногу.

„Узимај меру!“

Семен узе хартију од 10 палаца дужине, сави је и клекну на колена. Избриса добро таблу, да неби господар испрљао ногу и поче да узима меру. Семен узе меру за ђон, око целе ноге, за лист али хартија беше кратка, лист беше дебео као балван.

„Буди пажљив те не мој правити саре са свим праве.“

Семен приши једно парче хартије за меру, Господин сеђаше на клупици, посматраше људе у соби и спази Михаила.

„Хеј! ко ти је то?“

— Овај? То је мој радник, тај шије,

— Пази — рече господин Михаилу, и се да траба чизме да буду такове да их могу носити годину дана,

Семен се окрете Михаилу и видећи да овај и не гледа у господина, али гледа у неку ствар иза господина баш у самом углу собе. Семен примети мало доцније да се Михаило насмеја и да му се лице засветли,

„Ти глупаче, за што показујеш твоје зубе, гледај добро, и реци ми кад ће чизме бити готове,

„Биће готове за један дан,“

— Хм, хм!

Господин узе и навуче чизму, за тим огрну бунду прекрсти крајеве и пође ка вратима, али беше заборавио да спусти главу и удари главом о греду. Наљути се, протрља мало главу и попе се у сањке и оде.

Кад је већ отишао, Семен рече:

„Он је као стена, он не може погинути, Он је обалио читав један крај плафона својом главом, и ништа му није било зло,

Матрена додаде:

„Лако му је, кад он тако живи, Али један јексер може и смрт да произведе.

VII.

Семен рече Михаилу:

„Хајдмо на посао! Они почеше да раде, само да им не буде дуго време. Роба је врло лепа, а господин је човек, који се љути, и за то га нећемо задовољити лако. Твоје су очи боље, а руке умешније но моје, ево ти мере, исеци кожу на двоје и поче да кроји једним ножем.

Матрена, која се беше приближила, да види како Михаило кроји, зачуди се кад виде како је вешт и како сече лепо у круг кожу.

Матрена хтеде да му учини примедбу, али мишљаше: И она не зна како се праве чизме за господу. Михаило то зна боље но ја, и ја не треба да се мешам у његов посао.

Михаило је искројио један пар, узе један крај да шије, али не дупло као за чизме, већ као да хтеде ципеле. Ово још више зачуди Матрену, и она опет не рече ништа, него га остави да ради и даље.

Када су ручали, Семен се диже да види

шта је израдио Михаило. Он је од коже сашно место чизама кожне чарапе.

Семен уздану и мишљаше:

„Од како Михаило живи с нама, никад није ништа погрешно, а сад је направио ово-лику забуну. Господин нам тражи чизме са дуплим ђоном а он шије ципеле без ђона и искварио целу кожу. Како ћу ја надокнадити то господину, кад не могу наћи сличну кожу.

Он рече Михаилу:

„За што си драги мој, урадио ово? Видиш ли шта си исекао. Он је тражио чизме, а гледај шта си ти сашно.

Већ што је почео да кори Михаила, кад зачу лупу алке на вратима. Они погледаше кроз прозор: беше неко на коњу они одмах отворише врата и слуга господинов, кога су и јутрос видели уђе.

— Добар дан!

— Добар дан, шта вас можемо служити?

— Господин ме је послао за чизме.

— За што, за чизме?

— Да, чизме. Оне нису потребне господину. Господин вам жели дуг живот.

— Шта кажеш?

— Он од вас није отишао кући жив. Он је умро у сањкама. Ја зауставим сањке пред кућом и помогнем му да сиђе, али он паде као каква врећа; беше већ хладан, те сам имао муку док сам га извукао из сањки. Госпођа ме је послала са овим речима: „Кажи чизмару, да господин, који је био код вас и наручио чизме и оставио кожу, не требају више чизме, али треба што пре да му сашијете једне мртвачке ципеле. Чекај док ципеле не буду готове и одмах их донеси.“ — Сад, ја сам дошао.

Михаило узе остатак робе са стола, исече један део, саши и другу ципелу, удари једну о другу, спакова их и даде дечку.

Слуга узе ципеле и рече: „Збогом мајстори, желим вам пријатно време!

VIII.

Још једна година, за тим и друга и већ дође и шеста како је Михаило код Семена. Он је живео као и пре. Нигде није ишао, говорио

је мало, и за све време се насмејао свега два пута: један пут, кад је жена Семенова служила о вечери, други пут, кад је долазио господин. Семен се не могаше довољно нахвалити са оваким радником. Он га није питао више, одкуда је дошао, и само једна му ствар беше загоњетна: што Михаило неће да иде од њега.

Једнога дана код њега уређујући лонце на пећи, деца трчаху по клупама и забављаху се гледајући кроз прозор. За тим и он дође до прозора и поче сећи кожу; на другом прозору Михаило справљаше неку ципелу. Један од дечака трчаше по клупи и дође до Михаила, наслони му се на раме и гледаше кроз прозор.

„Види, ујко Михаило, трговкиња са малим ћеркама долази к нама, једна је од њих хрома“

Баш у том тренутку Михаило испусти рад из руку и гледаше кроз прозор на улици. Семен се зачуди, јер Михаило никада не гледаше на улицу, а сад висп на прозору и гледа нешто на улици. Семен га посматраше и виде при том да нека жена уђе у двориште. Она беше просто обучена и вођаше за руку двоје деце (две кћери мале), девојчице имађаху кожухе и шалове у боји.

Човек не могаше разликовати једну од друге, оне беху потпуно исте, само што једну бољаше нога и рамаше идући. Жена се поше на перон: у пред собљу напина на врата и настав браву отвори их. Прво пусти своје две кћери, за тим и она уђе у кућу.

„Добар дан, мајстори!“

— Молим, чиме могу служити.

Жена седе за сто. Девојчице се гураху око њених ногу, беше им непознат свет, и изгледаху као уплашене.

— Ево шта ја хоћу: требају ми за ове две мале девојчице ципеле кожне за бролеће.

— Па добро то може бити. Ми нисмо никад правили тако мале, али опет може бити. Можемо направити дупли ђон, са кожом поврнутом на шавовима. „Ево Михаила, мог раденика, он је веома вешт.“

Семен се окрете и спази Михаила, који није ништа радио већ непрестано гледаше мале девојке, и то га јако зачуди,

Оне су врло лепе заиста, очи су им црне, оне су пуне, јагодице су им црвене а кожуси и шалови су тако леви; али при свем том Семен не могаше разумети за што их Михаило гледа тако, као да их познаје.

Семен разговараше са женом и почеше се погађати и кад се погодише он сави меру, жена држаше на крилу малу која беше хрома, и она му рече:

„Овај узме ове мере, за њену хрому ногу сами ципалу, али за здраву ногу три ципеле, јер обе имају подједнаку ногу, — оне су *besonez*“ (близнакиње).

Он узме меру и запита: „одкад је ова мала болесна? — Да није од рођења?“

— Не, њена јој мати је сломила ногу“.

Матрена се умеша у разговор, јер хтеде да дозна која је ово жена и чија су то деца. — А, ти ниси њихова мајка нити њихова рођака?

— То су странци које сам ја примила.

— Девојчице нису твоје, и како их ти волиш!

— Како их не бих љубила, кад сам их ја одранила мојим млеком. Ја сам имала једно дете, али ми га је Бог узео, и нисам га више волила но ову децу.

— А чија су ово деца?“

IX.

Жена поче причати:

„Има томе већ шест година како је се десило ово. Исте недеље умреше родитељи ово двоје сирочади, уторак им укопаше оца а мајка им је умрла у четвртак. Оне беху старе тек три дана, када им мајка беше умрла, а отац није провео ни један дан с њима. Они нам беху суседи, врата уз врата. Отац им беше мужик, радећи увек сам у шуми. Једнога дана једно дрво паде на њега и пресече га по средини. Прса му беху сва изломљена, и када га донесоше кући он издахну; а његова жена исте недеље умре.“

„Сиромаштво, усамљеност беше. Она је била једина без икакве млађе снаге, и тако је сама и умрла.“

Ја дођох из јутра да видим сусетку; уђем у собу и она несрећница беше већ мртва. У-

мирући беше пала на малу, којој је сад овака нога.

„Сељанке се скупише, окупаше је, спремише мртвачки сандук и сахранише. Мале осташе саме на овом свету. Где да их даду? Од свију сељанка, бејаш ја једина са једним дететом. Ја сам хранила своје првенче у осмој недељи, за тим их примим за време код мене. Сељаци се скупише, да реше где ће их дати, и тада рекоше, „ти Марија узми их код себе, а нама дај времена да се освежимо . . . да учинимо...!“

Ја сам хранила ову здраву, а ову са сломљеном ногом нисам могла. Мислила сам да неће живети. За тим сам мислила: то је душа каквог анђела — она ми задаје бригу, Почела сам и њу за тим хранити те сам тако све троје хранила.

Ја бијаш млада и јака, те храна беше добра, а Бог ми даде те сам имала толико млека, да ми је свима било довољно.

Хранила сам их овако: прво двоје, а треће чека, за тим пустим једно а узмем оно треће, а Бог ми даде те подигох ово двоје, а моје у другој години укопах. Више нисам имала деце, али и моја срећа поче да се увећава, и сад живимо у Млину, код једног трговца; добит је велик, а живот пријатан. Ја сад немам своје деце, али како бих живела сама, да немам ово двоје малих? Како дакле да их не љубим? Као што је восак потребан свећи воштаној, тако су оне мени. Једном руком загрли хрому девојчицу а другом брисаше сузе, које јој падаху низ јагодице.

Матрена уздану и рече:

„Види се да пословица не лаже. И ако су и без оце и без мајке, Бог их не напушта.“

Кад беше свршила са причањем, жена се диже да иде, и окрете се Михаилу. Они видеше Михаила где седи са рукама на коленима, он их гледаше смејући се, а светлост из угла у коме сеђаше обасја целу собу.

Х.

Жена са девојчицама оде. Михаилу остави клупу спусти свој посао, скиде кецељу, и поклонивши се газди и газдарици рече:

„Опростите ми, Бог ми је опростио . . . опростите ми и ви.“

Они спазише неку светлост која избијаше из Михаила. Семен се подиже поклони се Михаилу, за тим рече:

„Ја видим, Михаило, да ти ниси обичан човек и ја те не могу задржати нити испитивати. Ниси ми рекао само нешто:

„За што си ти, када сам те ја нашао и довео кући, био онако озбиљан, насмејао си се мојој жени кад је служила за време вечере и постао си од тог времена веселији.“

„На послетку, кад је онај господин тражио чизме да му се направе, ти си се други пут насмејао и био си сав светао.“

„И сад, кад је жена одвела девојчице, ти си се насмејао трећи пут, и сав си сијао од светлости. Реци ми Михаило, каква је то светлост, коју ти распростиреш, и за што си се смејао само три пута.“

Михаило му рече:

„Светлост долази од онога, што ме је казнио, и сад ми је Бог опростио. Ја сам се смејао три пута, јер ми је требало да чујем три божанске речи, и ја сам их научио.“

„Прву реч научио сам, кад је твоја жена показала према мени сажалење, и за то сам се први пут насмејао.“

„Другу реч сам научио, кад је богаташ тражио чизме, и насмејао сам се други пут.“

„И сада, када сам видео ове девојчице, ја сам научио трећу и последњу божанску реч, и насмејао сам се трећи пут.“

Семен га запита:

„Реци ми, Михаило за што те је Бог казнио, и које су божанске речи, које си научио.“

Михаило му рече:

„Бог ме је казнио што га нисам слушао. Ја сам био анђеоло небески, и Бог ме посла да узмем душу једне жене. Ја слетим на земљу, и видим једну жену где лежи болесна, која је скоро родила два детета. Деца дрекаху поред мајке, али мајка их не могаше узети на своја прса. Жена чим ме види, рачунала је, да ме је Бог послао да јој узмем душу, и одмах поче плакати говорећи ми: Анђеле Божји, сад ће

ми укопати мужа, кога је убило дрво у шуми, ја немам ни сестре, ни тетке, ни мајке, нико неће подићи моју сирочад, немој ми узети душу, дај ми времена само да подигнем моју децу, да их одраним да могу стати на ноге. Немој пустити ову децу без оца и мајке.“ Ја саслушах мајку, оставих јој једно дете на сиси, а друго на руци и вратих се на небо Богу.

„Ја сам још летео к Богу, а он је рекао за мене: он није узео душу жени. Дрво је убило оца, мајка је родила двоје деце и моли га да јој не узме душу. „Остави ме да одгојим децу мало рече ми она — како ћеш ти оставити децу без оца и мајке, и ја јој нисам узео душу, рекох ја Богу.

Он ми заповеди:

„Иди узми душу и научи три речи: Научи оно што је код људи, оно што није дато људима и оно што чини живот њихов, када то научиш вратићеш се на небо.

„Ја слетих понова на земљу и узех душу мајчину.

„Деца осташе без сисе. Мртво тело сломи ногу једном детету, ја пођох изнад села, и хтедох однети душу Богу, али ме ветар подухвати; крила ми се раширише и отпадоше, а душа оде сама к Богу, а ја падох на земљу близу капеле на великом путу.

XI.

И мислећи, ко беше тај, што су га хранили и обукли и што је живео поред њих, Семен и Матрена почеше плакати од страха и радости.

Аићео продужи:

„Ја сам остао сам у пољу и бејаш потпуно го. Нисам познавао пре тога потребе људског живота, не знађах ни за глад ни за жеђ, али тад постадох човек. Био сам и гладан и жедан. Спазим у пољу капелу једну, која је подигнута у славу Божију и приђем ближе хтедох ући унутра, али врата беху затворена, за то седох иза капеле да се сачувам од ветра. Већ и вече дође, а ја бејаш још гладан, осетих и хладноћу, али сам морао трпети.

„Наједанпут чух, како неко иде путем. Погледах и спазим једног човека, ношаше чизме

у руци и нешто сам са собом говораше. Тада сам први пут видео човека, од како сам и ја постао човеком, и на први мах изгледаше ми веома страشان. Окретох се од њега, и чух где говори сам:

„Како да се брани од хладноће, како да се храни и одева његова жена и његова деца.“ Ја сам чисто умирао од глади и хладноће, али ето човека који мишљаше како ће се он и његова жена оденути кожухом и нахранити хлебом... а ја им не могах помоћи. Човек ме виде, постаде озбиљнији, изгледаше ми још страшнији и продужи пут. Ја очајавах, али наједанпут приметих кораке к мени, погледах мало и спазих човека пред собом. Смрт му се огледаше на лицу, на коме спазих Бога. Он приђе к мени, обуче ме и одведе својој кући.

Кад уђосмо у кућу, једна жена изиђе пред нас и поче нешто говорити; — она беше још страшнија од човека. Смртничка душа излазила јој је из уста, и ја не могах дисати, толико сам осећао смрт. Она ме хтеде истерати на поље и ја знађах да ће умрети, ако то учини. Њен муж призва Бога, и она се промени и одуста од своје намере. Када смо вечерали она ме погледа и ја спазих да неће умрети, да је жива и у њој приметих Бога,

„Ја понових прву божанску реч: „Ти ћеш знати оно што је код људи.“ И ја сам тада знао да код људи има љубави, и бејаш срећан што ми је Бог открио прву божанску реч, коју сам морао научити, и за то се насмеђах први пут.

Али све што ми је требало нисам још знао. Нисам знао шта није дато људима и шта чини суштину живота.

Ја сам живео код вас, и прве године, када је долазио тај господин и наручио чизме, које ће га служити годину дана, а да се не рашију нити ицепнају, спазио сам наједанпут иза њега мог друга — аићела смрти. Нико није видео овог аићела сам мене, али ја сам га познао, и знао сам да ни сунце неће заћи, а да ће он узети душу оног богаташа,

Ја мишљах: човек се спрема за годину, а не зна да ли ће до мрака живети“ и ја се

сетих друге божанске речи: „Ти ћеш научити што није дато људима.“ Знао сам што има код људи, а сад знам, шта није код њих, тј.: што они не знају. Није дато људима да знају оно шта им је потребно за њихово тело. — Тада се насмејаш по други пут. Ја се веселих што сам видео свог друга, и што ми је Бог открио и другу реч. Ну, још нисам знао све, јер нисам знао шта чини суштину живота, али живљах у нади да ће ми Бог и то показати.

Шесте године дођоше оне девојчице са женом и ја их познах и сазнадох како су живе. Рекох у себи: „мајка је молила за своју децу, и ја мишљах да деца без оца и мајке не могу живети, и ето тада видех како их је једна страњкина одгојила и одранила. И која се жена разжали, гледајући девојчице и поче плакати како је њено мртво, ја видех Бога у њој: и разумех оно што чини суштину живота. Тада сам знао, да ми је Бог открио и последњу реч, и да ми је опростао и за то се насмејаш трећи пут.

XII.

Анђео оста без хаљина и из њега избијаше нека светлост, која беше тако јака, да човек не могаше гледати у њега, његов глас беше много јачи, изгледаше као да долази с неба, а не из њега.

Анђео рече:

„Ја знам да човек не живи само за једну бригу већ за љубав. Мајци не беше дато да зна, шта треба њеној деци за живот: богаташу

не беше дато да зна оно шта му треба, и ни једном човеку није дато да зна, требају ли му чизме, или мртвачке ципеле.

Кад сам био човек није ми била брига за чувањем онога који ми је сачувао живот, нити за љубав, која беше код њега и његове жене и за сажалење, које имађаху према мени. Девојчице су остале живе као сирочад, не због бриге, коју су имали за њих, већ што је била љубав у срцу странкиње.

Знао сам пре да је Бог дао живот људима, и да он хоће да они живе. Сад знам и нешто друго.

Ја сам разумео, да Бог неће: да људи живе усамљено, али он не показује оно што треба свакоме за себе и за све остале. Изгледало ми је да људи живе само за себе, док је у ствари само љубав, која ми одржава живот. Све оно што је љубав то је од Бога, онај који љуби јесте с Богом, пошто је и Бог само љубав.

Анђео поче певати величајући Бога и његов глас потресаше целу собу. Таван се отвори, један пламен стуб се подиже од земље до неба. Семен, Матрена и њихова деца падоше на колена.

Анђелу се крила раширише и он узлете ка небу.

* * *

Када се Семен поврати к себи, соба беше као и пре у соби не беше нико више до његова цела породица.

У Чачку 8/II. 1895.

Liseron.

СИМО МАТАВУЉ

Ја сам с Матавуљем друговао каквијех пет, шест година. То је било, ако се добро сјећам, између 1874-е и 1880-е године, док је наш Симо био још учитељ у Херцег-Новоме, моме родноме мјесту. Њему је тада могло бити мало више од двадесет година, а ја бијаш тек навршио

шеснаесту. У то доба бијаше Симо заносан гимнастичар. Кад бих недјељом у јутро дошао к њему у заграђе (један четврт сџа изнад вароши), да га дигнем у шетњу, нашао бих га обично гдје се вјежба на паралелкама, јал' у башти баџа камена, „да протегне мишиће“. Ја сам тад био

врло лијен дјечко, те ми дуге шетње не бијаху никако по ђуди. Симо је, напротив, био не само жарки гимнаста, но и занесен касало, те кад му се ноге „ужикају“, он је кадар ходати по сво божје јутро, а да не осјети ни најмањег умора. Разумије се већ, да нас је то доводило често у сукоб, јер ја хоћу да прекинем шетњу баш онда, кад он у њој највише ужива; но на крају би Матавуљ, ваљан адвокат својијех ногу, односио опет побједу; или, тачније да кажем, односила би је његова виспрена, увијек оригиналном шалом зачињена конверзација.

На тијем би ме шетњама Матавуљ чисто кљукао анегдотама о својој физичној издржљивости и о својим подвизима љубавним. Али га знађаше „бумбизати“, да га Бог обрадује! Малена узраста, нарић, јака састава а још јачега гласа, бијаше он у то доба облигатан званик и мио гост на свијем мјеснијем гозбама и кутњијем славама. Уз то, бјеше веома услужан момак, врло присебан у опћењу и — узпркос њекој сатиричкој жици, с које би се многијема замијерао — на крају опет мио и симпатичан друг.

У то доба нико и не разбираше о томе, да ли у њега има каква књижевна талента. Знађасмо га врло разговорна и проницава у својим опаскама, али нико и не слуђаше е се у њему крије познији приповједач. Велико је дакле наше изненађење било, кад једнога дана угледасмо у „Српском Листу“ под једнијем чланком његово име. То је био његов фељтон *Наши просјаци*. У том свом књижевном првенчету показа Матавуљ, и ако у неразвијеној форми и у непотпуној мјери, све оне стилистичне и опсерваторске особине, с којих ће се кашње одликовати као приповједач: бистрину и солидност израза и необично појимање реалности. Треба тај подлистак само прочитати, па да с мјеста уочимо оштра посматрача, који ће доцније написати *Фра-Брну*. Од тога часа постаде

Матавуљ, за нас млађе људе, онај српски списатељ, у којему смо обично гледали представника реалног правца у нашој приповједачкој литератури; списатељ, који нам се чињаше најбоље обдарен да продужи, на свој начин и по своме темпераменту, раније дјело Стјепана Митрова Љубише и оно, мал' те не савремено. Лазара К. Лазаревића.

Да ли је и у којој мјери Матавуљ тијем надама одговорио, покушаћу да испитам у овој цртици.

I.

Необично појимање реалности, то је, заиста, као што навише рекох, његова главна особина, оно што би у Француској назвали „*sa faculté maîtresse*.“ Али у тој особини, у тој јачој страни његовој, лежала је досле, како се мени чини, и његова слабост. Матавуљев поглед на свијет личи у неколико погледу сликара реалисте, који ликове за своје живописе саставља тачно по природи, али слабо пази на оригиналност и умјетнички концепт цијеле композиције. У човјеку он проучава надасве инстинкте природне, као какав научник, који не мари да дубље у суштину сагледа, него се задовољава тиме, да побљежи појаве вањске. И с тога у његовијем књигама налазимо мало анализе, док у њима обилују „слике.“ Психолог је код њега увијек подређен живописцу, а гдјегод га пред њим нестаје сасвим. У том се случају Матавуљево причање своди на вјерно приказивање стварности, која се оснива на личнијем опсервацијама пишчевим, и показује у њему, без сумње, даровита посматрача, али не одаје уједно и књижевника-моралисту, који у стварима хоће да уочи и потајну сузу.

Истичем одмах ову опћу црту Матавуљева талента, јер ми се чини да она карактерише без мало сву његову дојакосну књижевну продукцију, а уз то може да послужи и као кључ за објашњење

многе недоскутице, па и многе свијетле стране у његовом умјетничком раду.

Претпоставивши то, као темељ своје проучавању, ред ми је одмах истаћи, да се је мало који писац, у свом умјетничком стварању, знао боље да окористи личнијем искуством из живота, што Симо Матавуљ. Догађаји, којима је свједок био; људи, с којима се састајао; приче, што их је у народу слушао — све је то нашло мјеста у његовијем приповијеткама. Кад би ко вољан био да уђе у траг генези, да потражи како су постајале онајбоље од његовијех новела, тај би морао, прије свега, да се окоми на самога писца; морао би да се обавијести о мјестима гдје је у ово задњих петнаест година живио; о људима, с којима је у додир долазио; о приликама, које су га за то вријеме пратиле; и на тај начин — самим констатовањем помнутих чињеница — могао би да ухвати клицу ако не доједној, а оно бар већем дијелу његовијех приповједака.

Матавуљ се родио у Далмацији; у њој је провео своје дјетињство и скоро сву ранију младост; а и сада, у зрелијим годинама својим, свраћа се он често у њу. Далмација је дакле (а особито њено приморје с Боком Которском) била она, која му је пружила највише грађе за његове опсервације. Она му је пружила живе образце оних одређених каматника, оних старих поморских капетана и оних гојазних фратора, с којима се тако често у његовијем приповијеткама сретамо; мало-варошки живот у паланчицама јужног приморја, ђаковање по семинаријама и љубавне згоде сеоскијех Монтекија и Капулетоваца: то су предмети, које је Матавуљ најрадије обрађивао. Матавуљ је, као младићак и питомац задарског учитељишта (гдје се тад врло мало православних Срба примало), највише друговао са ђацима из православне семинарије, својим вршњацима и једновјерцима. Кашње је, као што видјесмо, и сâм неколико година учитељевао. Отуда оно

његово ситно познавање ђачкога живота и ђачке ђуди, почињући од чобанчића у сеоској школи, па до „сврзимантије“ и слушаоца великијех школа у Бечу. Проведавши некоје вријеме у Црној Гори, као учитељ француског језика на цетињској гимназији, он је ту своју етапу згодно употребљивао да проучи онај типски црногорски живаљ, којег нам је тако дивно насликао у својим причама црногорским. Ко се не сјећа у првој књизи Матавуљевих приповједака *Из Црне Горе и Приморја* онога Милоша Крцунова, који не може да се утјени што га је обишло заслужено ратно одличје; оног бјелопутастог Латинчета, што га у рвању надјачала црногорска цура; па тек оног сокола Миње, што не мога срцу одољети, а да мимо Господарева наредбе не опроба на Бећир-бегу, стричевом му крвнику, своју нову острагушу? То су све умјетнички створови, који пред нама живе, те које бисмо распознали међу хиљадама других. А то се исто може казати и за оне далматинске „горњаке“, који су у неким причама његовим (особито у *Бажоњи*) тако живо нацртани, да се ту лична опсервација и студија на лицу мјеста показује очигледна, тако рећи, ухваћена *in flagranti*. Тако је и у његовим приповијеткама из живота биоградског; тако свуда. Види се очито, е је његов умјетнички рад уско скопчан са средиштем, куда је пролазио. Рекло би се, е је писцу главан посао да из тога средишта (амбијента) изажме сву „књижевност“, којом је прожето; или да му мјеста, у којима је боравио, намећу редом предмете, с којим ће се у својим приповијеткама бавити.

Према томе лица, која нам он пред очи ставља, узета су скоро увијек из стварности; та су лица „живјела“ и учествовала у догађајима, које нам писац прича. *Бодулица*, крчмарица „код веселог мрнара“, егизистовала је у истини, како нам је писац приказује, и ко ове ретке пише, може читаоца увјерити, е је она била достојна

надимка, што јој га писац даде; ненадни повратак дивовског јој супруга из „Омерике“ и односна комозија у новескоме градићу, па чак и она његова узречица „сангуе де дио!“ — све то одговара на длаку строгој реалности. *Ђуро Кокот* узет је такође из природе, а тако исто и начелник Јешо и луди Сума, два лица што се, уз главног јунака, у тој приповијетци јављају. Горопадни Амруш, јунак приповијетке *Нови свијет у старом Розопеку*, припада такође суштоме животу: то је проста репродукција, у другом виду, оног истог „американаца“ Радула, бодуличина мужа, који је и данас жив и здрав у Нов... *pardon* у Старој Розопеку. Црногорски стотинар, којег невоља у свијет гони, то је, гладнијех година, обична појава у јужној приморју; а онога Конта Ила Деветог, којег нам је Матавуљ у *Пошљедњим вишезовима* тако живо насликао, средли бисмо, по свој прилици, путем. кад би у Шибеник зашли, па се његовим стрмим улицама прошетали. Које ли је обрасце, напосок, писац употребио за своје приповијетке *Из биоградског живота*, то ми није могуће у овај мах казати; али би се ваљда и њима лако могла наћи слика и прилика у стварном животу.

То је обичан Матавуљев поступак. Он посве мало изумљава. Он мало што замишља. Констатујући ову чињеницу, нијесам нипошто намјерао да му списатељску оригиналност спорим. Али треба признати, е међу списатељима има барем двије врсте људи. Једни полазе, у својим умјетничким концепцијама, увијек са неке *идеје*, која се може мијењати до миле воље, а којој за подлогу служи, како када, било пјесникова машта, било какав апстрактан појам филозофски или морални; на тој се идеји оснива цијела радња; из ње ничу, око ње се групишу и крећу факта и лица нацртана по природи; она их, према потреби, модификује; она им даје импулса и живота. Такви писци не одвесе од вањског сви-

јета, него га савлађују и подређују својој рођеној замисли. Други писци, напротив, зависе махом од утисака, што их с поља примају. Они не полазе ни са какве идеје, него узму за полазну тачку извјесни факат. Њима импулс долази увијек с двора. То им не смета, разумије се, да своје умјетничке и опсерваторске особине развију кашто и до највеће мјере; али тек, као списатељи, не могу да се испороде са оним другим. У прву категорију писаца спадају, примјера ради, Достојевски и Млађи Дима; у други би се могли ставити Сарду и Мопасан.

По мом мишљењу, у ову потоњу класу писаца спада и Симо Матавуљ.

У њега ћемо, заиста, у еминентно; мјери наћи развијене двије главне моћи: бистро схватање видне природе и неко инстинктивно појимање онога, што се под вањском љуском крије. Та моћ, по којој је писац у стању да проучавањем вањских појава проникне и у њихову суштину, та је моћ у Матавуљевим рукама онај силни алат, са којим се он као књижевни радник служи и који га уједно карактерише као писца. Руковођен у писању, не нагом какве мисли, него импулсом што му га спољашност даје, он се држи сасма наравно и сасма чврсто реалности. Према томе, његова дјела носе увијек на себи печат реалности, па ма та реалност била кашто и банална. А у томе, како рекох, лежи и пишчева слабост. Гола стварност, ма колико вјешто саздана, не може бити умјетнику довољна; или, ако може задовољити сликара, оно не може никако да задовољи списатеља. Умјетник не мора у стварности узимати све с реда, него треба да у њој *бира* оне детаље, који су за његов предмет најподеснији; и управ зато, што је кадар да у стварности своју грађу бира, он има право да се назове умјетником и може да умјетничко дјело створи. Таково појимање пишчева задатка није, у осталом, противно књижевном реализму; и

оно прихваћа реализам, али реализам који се прекалио и темперисао у умјетничковој души.

Ево са шта су многи данашњи приповједачи, па у неколико и наш Матавуљ, у скрајност ударали, држећи посве строго Золине теорије: „L'oeuvre d'art est un procès-verbal, rien de plus, et le romancier n'est qu'un greffier, qui se défend de juger et de conclure.“

II.

Једна од главних пошљедица теорије, по којој би приповједач био прости перовођа (greffier), позван да тачно биљежи појаве у животу, како му се пред очима нижу, јесте занемаривање потке, рецимо литерарне гатке, која ће причању служити подлогом. Главно је — рекоше — да нам писци саздају живе и логичне особе, а факта су ствар споредна. Тога се је принципа, у већем дијелу приповједака својих, држао и Симо Матавуљ. Не знам баш да ли је то радио смишљено, или случајно; тек свакако, морам рећи, да је то бивало само на штету његова умјетничког рада. Ма колико је приповједач вјешто уочио и приказао, свака баналност у животу не може читаоца једнако да интересује, нити је, богме, свака ствар у природи умјетничкова обзира достојна. То вриједи у опће, а надасве за она дјела, која су намијењена забави, дакле за дјела белетристична. Што се год причање буде вртјело око интересантнијег предмета, тијем ће приповједач бољи ефекат постићи својом списатељском вјештином.

А какве су у том погледу приповијетке Матавуљеве? Неправедно би било казати да су оне, по своме сижеу, махом без интереса, али тек баналност је карактерна мана већине њих; и да није оне пишчеве вјештине у цртању појединих лиђа и репродуковању оних комичних, јал' патетичних детаља, што се из његова пера необичном обилаштином и необичним ре-

љефом нижу — читалац би, више пута, при „обичности“ гатке, просто задријемао. Ово што рекох, изгледаће некоме, можда, преоштро; али тек то је моја импресија, и ја хоћу да је овдје забиљежим. Кад дође ред констатовању добријех страна његова причања, учинићу то истом искреношћу, којом овдје биљежим недостатке.

Но, да своје тврђење у неколико и докажем.

Узмимо, примјера ради, приповијетку *Нови свијет у старом Розопечку*, која по живости и живописности узгредица спада, јамачно, у најбоље Матавуљеве продукције. У њој је писац хтио да изнесе слику једне мале приморске варошице, у којој се живот развија више-мање патријархално, а у коју један „поамерикањени“ син њезин баци напрасно угарак новијех, у неку руку „американскијех“ идеја, које произведу читаву револуцију у мирнијем навикама конзервативних Розопечана и најзад одрже побједу. Писац је око те стожерне мисли прикупио мноштво интересантних епизода, особито док нам описује розопечки живот прије Амрушева (американчева) доласка, или боље, повратка у отаџбину; али бисмо у тој приповијети заман тражили један главни факат, с којим би те епизодичне чести у вези стајале, као дјелови са цјелином. Шта више, кад је Амруш(након дугачке серије малих и занимљивих инцидената, који, у осталом, нијесу сви ни потребни) у своју нову кафану и на своје нове мисли намамио розопечку „интелигенцију“, те кад бисмо имали разлога очекивати да ће се у смислу новијех идеја нешто збити, аутор нас напрасно опомиње — е је приповијетка свршила. И тако, на крају, добијамо утисак човјека, који је отишао да обађе неки нови крај свијета, те којег је на путу много што шта забављало, но који је, стигавши на мјесто свога опредјељења, нашао да је у њему све обично, и да га је највише интересовало само путовање.

Узмимо још један примјер; узмимо га из истог зборника („Из разнијех крајева“), а то би могла бити приповијетка *Дијеше*. Овдје имамо једног свршеног гимназисту, који се заљубљује у жену удату, једну и мућну спахинуцу, чијем је дјетету узет за наставника. Али је управ чудновато, како се та љубавна афера нагло завршује, кад би требала најкешће планути! Милан (тако се зове тај српски ђак) уђе у кућу госпође *** као репетитор малог Бокице, и скоро се цијела породица крене на зимовање у Абацију, дајбуди ради „дјететова“ здравља. С њима пође, то се разумије, и малиши наставник, којему жарко јужњачко сунце разгрије скоро младеначку фантазију, и, ма да се млада газдарица с њиме просто игра, рецимо шалу збива, он се брзо распламти и занесе до обичног љубавног писма и односне усмене декларације. Она би, како рекох, хтјела да се са њим просто игра, али како је то опасна игра (љубав није шала ни у . . . Абацији!), то се у неко доба почне и она мамити, и ту би се, по свему изгледу, велики ђаво догодио, да се писцу . . . не хити свршити. Једнога дана дакле, баш у најљепшем јеку Миланова „швермовања“, прохтједне се младој госпи да посједи дуже за трпезом, пошто јој муж отиде, а она оста сама с ђаком. На њезину молбу, узме Милан да јој прича што шта из свога дјетињства. На жалост, у причању уплете ђак и апологију своје сестре Зорке, која се извргне у праву критику за ђудљиву г-ђу спахинуцу, те ти она, ни пет ни девет, но се охоло дигне . . . и остави невољног заљубљеника на цједилу. И тиме је учињен крај приповијетке, којој би зар боље доликовао натпис „Бура у Абацији“, јер нам за иста писац више о њој говори, но о ђаковој љубави, која је само ебоширана, а најмање нам прича о „дјетету“ (тобожњем протагонисти), о којем се бави само узгредице.

Изгледа, према томе, као да автор

своје приповијетке пише онако насумце, без добро утврђена плана, имајући пред очима само једно или више лица из својих успомена (некоја се лица, *mutatis mutandis*, јављају и то више пута у његовијем приповијеткама), па кад га изда фантазија, или му се просто додије причати, а он нађе најкраћи излазак, удари пикњу и — прича је готова. Матавуљеве раније приповијетке *Сврзиманџија*, *Буро Кокот*, *У шуфинству* и *Преображења**), могле би, уз горе приказане двије, да послуже као типски урнеци тога начина писања. Но ја ћу се, ради боље потврде овога што кажем, обазрети још на један цигли примјер, и то из новијег доба, наиме на приповијетку *Тројеручица*, која је изашла у ономлањском „Делу.“

Да јој прегледамо у кратко садржину.

Славко, син богатог трговца Г., питомац је трговачке школе љубљанске и један од најинтелигентнијих момака у приморској варошици Х.*** Њиме се његови суграђани листом диче, и ако се каткад међу собом вајкају, е младић не вјерује у Бога, и што је постао „лутер“. (У приморском рјечнику „лутер“ значи што и безбожник). Славку су двадесет и двије године. У истом комшилуку, гдје и он, живи једно плаво дјевојче, које је такође „кроз вишу науку прошло“, бива: свршило вишу дјевајачку школу у Дубровнику, па се и оно дало на претјерано читање. Јелена — тако се зове дјевојка — и Славко имају дакле то заједничко, што су обоје млади и обоје „воспитани“. Није по том никакво чудо, што се они радо састају и једно с другим симпатишу; али је малко чудно то, што Славко Јелени, у мјесто каквих љубавних пјесама, даје да чита Бихнерово дјело *Сила и машерија*, и што цура има воље и желуца да на уранку

*) Виђи му зборнике: „Из приморског живота“, издала матица Хрватска, Загреб 1891; „Са Јадрана“, изд. књиж. Љ. Јоксимића, Београд 1891 и „Из разнијех крајева“, изд. књиж. Влад. М. Радовића, Мостар 1893.

живота, кад јој славуљи у срцу пјевају, ту гломазну и псевдо-знанствену књигу неколико пута прочита. Како му драго, дружећи се с младићем почне и дјевојка скоро запристајати уз његове безбожне погледе. У то се доба Јеленина мајка тешко разболи, те је муж одведе у Трст, да је подвргне врло опасној операцији. Недјељу дана након поласка својих родитеља, прими Јелена из Трста депешу, да и она одмах зе њима крене. Баш тијех дана — у очи самога Божића — спремаше се стари Аћим, Славков отац а дјевојчин кум, да свога сина пошаље у Трст за трговачкијем послом, те буде с мјеста уговорено да ће Славко и Јелена кренути заједно, а да ће дјевојку на путу пратити једна тетка. И они се збиља крену лојдовим паробродом пут Трста. На путу им се не догоди ништа особито важна, али их намјера намјери на једнога старца которанина, који се бављаше ситном трговином и, узгреднице, тјераше вјерску пропаганду дијелећи намјерницима неке своје иконице матере Божје, т. з. *Тројеручице*. По којем унутрашњем процесу наглог преображења двоје младих „атејиста“ дођоше до тога, да их стари писац преслови да му откупе (т. ј. приме од њега на дар и, у замјену, даду прилог за „пресвјату Тројеручицу“ у манастиру Илендару), то нам писац не каже, или посве слабо објашњује; али ми тај брзи преобрат у њиховом духу опет себи тумачимо; тумачимо га тиме, што у њиховијем срцима влада љубав, а ко истински љуби, тај не може да буде истински безбожан. Љубав је, сама по себи и по својој нематеријалној суштини, већ нека врста религије, и кроза њу се човјек измирује сам собом и повраћа у крило божанства, постаје „вјерник“. Славкова и Јеленина напрасна конверзија нас дакле много не изненађује; та њихово је безбоштво и тако било само површно: безбоштво маловарошко. Ми се у цијелој овој причи једној самој ствари не можемо да начудимо: зашто је

баш требало да се Славко и Јелена на пут крену, па да им се оно догоди, што им се врло лако могло догодити и код куће (гдје је толико которанâ и толико иконâ!) т. ј. да наиђу на старога „барба Ива“, и да се кроза њ поврате у крило Господње? Јер се приповијетка завршује још у путу, прије доласка, шта више, и без доласка у Трст, а за даљу судбину њених главних лица дознајемо тек нешто из ове кратке напомене на крају приче: „Послије годину дана жаљења за мајком, Јелена постаде Славкова жена. А обе *Тројеручице* објесише на почасном мјесту, — већ знате које је то.“

Истина, писац нам у овој причи својој тако дивно описује грају и мољаву при кретању лојдових лађа из приморскијех лука, као што је само Србин приморац и умјетник његова кова могао да опише — али, али... остало је тек заматак, „ембрио“ једне новеле.

А овако је Матавуљ конструјисао већи број својих приповиједака; прочитајте их редом, по ћете се увјерити, е су изузеци (јер је било и изузетака) посве ријетки. Подлога им је, опет велим, солидна реалност; ни једно лице, ни један факат, који не би имао своје везе са стварношћу. Најмање су ситнице испабирчене по доживљеној суштини; а кад се писац одважи, те рискира парче смишљена заплета, нешто из своје фантазије, то му обично испане слабије за руком. Али док он своје личне успомене и доживљаје обрађује, док нам приказује типове, које је познавао, ситуације, којима је сâм свједок био, онда његово причање постаје право дјело плазмације, умјетничког стварања. Те типове и те ситуације он умије да прожме не само дахом живота, него их прожме животом оригиналним, у ком се огледа јако маркирана личност пишчева. У сваком од његових јунака назрећеш, ма и за час само, нешто од његове ћуди, његових симпатија, његових јужњачких страсти; некоје епизоде,

некоји описи, некоји изрази као да носе на себи печат његове ироније. Напокон, макар како дјеловали, макар се како кретали људи, које нам он приказује, налик

су на праве људе; писац удише у њих живот; јест, он има ту дивну моћ, прву међу свијем списатељскијем врлинама.

Марко Цар.

— СВРШИЋЕ СЕ. —

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Зелени вајати

пише Јанко М. Веселиновић. Јарани, обична 8°, стр. 34. (текста 39). Кевил, 8°, стр. 27. (текста 23). Богати сиротани, 8°, стр. 24. (текста 20). Београд. Накладом књижаре Вел. Валожића 1895. Свакој је приповеци на по се цена 50 п. д. или 25 нч.

Јанко Веселиновић стекао је гласа као приповедач. Чим се појавио својим *Сликама из сеоског живота*¹⁾, запажен је у нашој књижевности његов приповедачки дар, и радосно је поздрављен.

Кад су му изашли *Борци*, многи су се искрени пријатељи и његови и српске лепе књижевности забринули за његову будућност, као књижевника. Јер, питају се врло озбиљни пријатељи Српства и српске мисли: да ли је страсна страначка борба потребна Србији, кад је очекују толики тешки и узвишени задаци? — На то питање одговара се овако или онако; али да приповеци као изданку оног животног дрвета, што се зове поезија и што поједине народе, као и читаво човечанство, залаже својим слатким и окрепљивим плодом, — није потребна те врсте (једнострана страначка) тенденциозност, о том нема сумње.

Ну, таленат и кад погрешити, и кад зађе са правога пута, брзо увиђа странпутицу, те оном истом снагом, којом је дотле ишао враћа се на прави пут. И доиста, Веселиновић напусти писање у правцу страначке тенденциозности, а настави лепо отпочет рад на приповеци из сеоскога живота наше питоме Мачве.

¹⁾ Шабац, 1886., а за тим „друго коло“. Београд и Шабац, 1889.

Тако је народни друштвени живот, нарочито тога краја, добио у Веселиновићу вредна и одушевљена посматрача и тумача, а српска приповедачка књижевност плодна писца. Јер, од како се појавио првом збирком својих приповедака, па до последње, чиј смо натпис у поглављу исписали, Веселиновић је написао краћих и дужих приповедака, слика, цртица и романа из народнога живота (у последње време латио се и историјског романа) на броју четрдесет и четири¹⁾. Доиста плодан деветогодишњи приповедачки рад!

Ко год хоће да позна народни живот у разнобојном шарениду његову; ко год има укуса за онај особени, интезивни мирис народне душе, — нека чита Веселиновићеве приповетке.

Истина, он сам у предговору ка првој збирци својих приповедака каже: „У овом послу држао сам се само једног правила, а то је: пиши како јесте, пиши истину; не одузимај ништа а не додај ништа“ (стр. I.); — али опет за то, као кад изађемо на ливаду пуну шарена, пољског цвећа, што зависи од онога, ко га бере, какве ће, по боји и мирису, цветке узабрати и како ће их у китицу везати, или у венац уплести, — исто тако од приповедача зависи: које ће тренутке из народнога живота уочити и како ће их књижевно обрадити.

И Веселиновићева је заслуга, што је у народном животу не само уочио већином нај-

¹⁾ Овде смо узели у обзир само оне Веселиновићеве приповедачке послове, који су штампани у засебним збиркама, под разним натписима, или у појединим књигама, а који су у збирци, што јој натпис у поглављу исписасмо, обележени на 2. стр унутрашњег натписног листа под: „Дела Јан. М. Веселиновића“.

лепше тренутке, него што их је умео и да прикаже са толико топле љубави, да и читалац мора, заједно с писцем, заволети тај део —, па и цео српски народ, из чијег су живота те приповетке. То није мала заслуга!

Али, ако ко помисли да је све тако цвеће на ливади народној, какво је Веселиновић брао, у китице састављао и у венце саплетао, превариће се; има и тамо травуљине и корова. А да и тога има, и да баш ни тамо није све само цвеће, то се донекле види и из Веселиновићевих, особито ранијих приповедака; у доцнијим, међу које спадају и ове, чиј смо натпис исписали, преоблађује она летна, махом идилично-романтична, страна. У осталом, да је ово последње само *једна страна* народнога живота, сведоче баш они, који би требало, по положају и позиву својем, да су у народу, а који у њем остају само донде, док морају, или док им се не укаже прилика, да „свеж“ сеоски ваздух замене „загушљивим“ варошким.

Не упуштајући се у потанко и свестрано разматрање свега досадашњег приповедачкога рада Веселиновићева, прегледаћемо за сад само ове три приповетке, чиј смо натпис напред исписали; а што будемо рекли за њих, може бити, да ће то, више или мање, вредити и за све остале.

Јарани.

Главно, и најлепше, је у овој приповеци, како се замочило српско сељаче, Мирко, и за девојчила сељанчица, Мирка. За тим се прича, како су се њих двоје, деца првих добрих суседа, заволели и по пристанку својих родитеља узели.

Лепо је описан врло занимљив тренутак, како се њих двоје растају, он као мушкарац а она као девојка, са својим детињством, са својим играма и забавама. У животу то иначе пролази неосетно и нечујно; ни сами не знамо кад смо се и растали са безазленим и безбрижним детињством, и нашли се у занари и старој борби живота. Веселиновић је ухватио као у слици тај тренутак и уметнички нам приказао онај прекрет, који је настао у души тог ши-

нарца и те шипарице, кад им њихови оцеви донесоше момачко и девојачко одело, и предајући им га напоменуше, да нису више деца, да он не треба више да се игра „с дечурлијом“, а она с њеним „младама“ (луткама).

Али овај догађај различно одјекује у њихним душама, и они се према томе различно понашају. Док Мирко „није знао шта ради“ од радости, осећао је неки понос, величину и надмоћност, што је добио тако лепо одело и што је тиме уведен у ред момака, па чак у том био и смешан: „хтео је да покаже колико му се ово „момчење“ допада, па је говорио неким чудним гласом... Бог с нама... као да самим нешцем говори!...“ (стр. 9.) — дотле Мирка као да предвиђа да је чека женска потчињеност од оног тренутка, кад јој се каже и заповеда да се не сме више понашати и забављати као дете: „Срце јој залупа, а туга се сви на њ као ледена змија... И она осети немоћ; и реч јој се узме; и грло се стеже као да га је грч ухватио; и на очи јој се навуче као нека магла, полупровидна, као она што се хвата на чаши, кад у њу хладне воде улијемо“... (Тамо). Тако тужна, повлаче се међу своје „младе“ и горко плаче.

Колико истине у познавању битних разлика између мушкиња и женскиња, која се огледају и инстинктивно осећају већ у овом тренутку, кад се детињство напушта! Колико поезије у свем том!

А не мање свега тога има у тренутку, кад Мирко и Мирка не само формално него доиста за собом остављају детињство, кад се у њихним срцима зачиње љубав. Прилика у којој је то било; њихов напоредни рад у пољу, кошање; прећутно такмичење, а за тим узајамно признање врсноће у раду, кад су се нашли сами на студенцу: све је то тако оригинално, идилично и највише лепо да заслужује пуно пажње.

Ну не може се то казати за причање даљег развоја ове љубави и за догађаје, који су с њом у вези.

Ко год поле познаје наш сеоски живот, њему веће бити необична она момачка бравура,

којом је Мирко пред својим вршњацима, на делу, потврдио и заслужио да Мирка буде његова девојка. Они, и ако се радо гледају и воле, још, по сеоском обичају, не показују да је он њен момак, а она његова девојка. То наведе једном неког газдинског сина и „кевиља“ (кићу!) сеоског, Крмана, да се приближи Мирци, да је поведе у коло, и кад се она опираше томе, он је уштину за образ. „У тај пар поерте, па удари главачке у јендек . . . Мирко није могао више гледати чуда својим очима, кад виде да Крман Мирку уштину . . . Он се пусти из кола, па, као бесомучан јурну и гурну га . . . Онда стаде крај Мирке и испрси се, а око му је севало пламеном. Крман се диже па полети на њ; али га Мирко сачека, па му приши длан уз образ тако да осташе свих пет прста на образу . . . Крман јекну од бола и дочепа се . . .“ (стр. 25).

У животу наших сеоских момака и девојака све ово није ништа ново и необично. А да ли је то, и ако је истинито, уједно и лепо; или, управо, да ли је *све* оно, што је истинито, и — лепо? — Ако у боци и коприви има лепоте, те би их с тога требало култивисати, онда и оваким, обичним сељачким грубостима и суровостима има места у *лепој* књизи.

И још једно питање: да ли су фотографије *уметничке слике*, а фотографи уметници?

Ну ако у наведеној епизоди има обичне сељачке грубости и суровости, онда у овој, коју ћемо сад навести, а у којој се Мирко пред Мирком, тако да кажем, шепури и кочопери, има одвратности, која, већ се зна, каквим се смехом награђује:

„Мирко зену. — Дакле . . . ето! . . . једва превали преко језика. Она ћути. — Сад си моја! . . . Јеси ли! — Јесам. — Па ко те дарне или ти се потсмене — кажи мени! . . . Ти си видела ко сам ја! . . . У мене нема тамо; ја њему очас наместим ребра! . . . *И хоћу да ме слушаш . . . Што ја рекнем, нека је ка' свето!* . . .¹⁾ Другарицу имаш, ено ти Аноке. Оно је паметна девојка . . . Од ње имаш шта „примити“! . . . Јес' разумела! — Јесам“ (стр. 27.—28.)

¹⁾ Ово ми истичемо.

Не треба сметати с ума, да су њих двоје тек само „свој“ момак и „своја“ девојка. Јадна Мирка, дакле, имала је право, што је плакала за својим „младама“, с којима је радила што је хтела. Ето, још му није ни жена, па већ хоће од ње слецу покорност и потчињеност! Али шта ћеш: Бог му дао, цар му не узео“, — мушко је, па му се може!

Донста таквих идила неће зежелити наше варошке госпођице! А како ће бити нашим „лепим читатељкама“, кад прочитају ове, и овима сличне, епизоде у Веселиновићевим приповеткама, — то ће оне најбоље знати . . .

И, наравно, кад Миркови и Миркини родитељи увидеше да је „зрело“ (стр. 32.), Мирку испросише за Мирка, њих се двоје венчаше, и посташе муж и жена.

Кевил (сеоски кића, кицош . . .?) —

Главна је замисао овој приповеци, да се покаже, како је један богат, налетан и настран сеоски кића, Јаков, укроћен љубављу и уведен у ред осталих људи, т. ј. како се оженио девојком, коју је заволео.

Док је до овог последњег дошло било је препрека, а најглавнија лежала је у њему самом, у његовој особењачкој нарави, која се, по свем изгледа, развила из тога, што му је као богату јединцу пуштано све на вољу:

„Био је то момак ка' златна јабука! Кб није га од малена притиско посб, па да је закржљавио, него је раст'о ко цветак у господској саксији. Па се разраст'о и округло, па је стасит и личит . . . А био је Кевил!“ (стр. 6).

И такав момак неће, на велику тугу својих родитеља, да се жени; а још на веће чудо својих вршњака и вршњакња:

„Он није имао своје девојке. Он је стајао и шалио се са свима, али није било ни једне за коју би се могло рећи: е ово му је јараница!“ (стр. 8.)

Али, као год што каква запаљива материја остаје незапаљена све донде, док од некуд на њу не падне жишка, тако се и у Јакова запали љубавна страст, која букну у

пламен и сву му душу обузе, кад му се једном у колу допаде Милица, кћи неке сироте удовице. Он јој то своје допадање изјави на онај исти начин, на који видесмо у приповеци пред овом да то учини други један момак (Крџман), такође „кевиљ“, другој девојци (Мирци): ушти-ну је за образ¹). А она га опет на свој начин одби: „потеже па га удари по руци . . . тако да му се рука лепо зацрвени“ (стр. 9). У први мах он плану и подиже руку на њу: „али га она пресрете оштрим погледом те му клону рука“ (стр. 9). Тај поглед управо прострели му срце, и он је од тог тренутка заволе и за-ћута; заћута од својих родитеља, другога, целога света . . . Променио нарав, умирио се; није више она пређашња прзница и убојица. Ето шта учини љубав! Ето какву силу има она! Она доиста може: — „скротит љута тигра“.

Од тог догађаја Јаков се тако понаша према најближој околини, да се посумња е ће полудети. Већ се то зуцка и по селу, а жалосни му родитељи, особито црна му мајка, премрли од страха. Њега до лудила доводи што га Милица неће да гледа: кад год јој се јави, она од њега окреће главу. То чини из оног истог узрока, из кога га је одбила, на онако груб начин, у колу, рекавши му: „Одступи! — Тражи ти твоју прилику. — Ја сам сиротица, а ти газда“ (стр. 9). Али он и сам увиђа, да његов отац неће никад пристати да се опријатељи са сиротом удовицом, Миличином матером. С тога, у неку руку, постаје *сељачки Хамлет*, сањало: гледа у Миличину кућу, па му на њој очи остану; мрзи на оца, што хоће да га ожени газдинском девојком; мрзи на матер, ни сам не зна за што²); хтео би да иде у свет, да буде туђ слуга (камо да је отишао, да види како је горак тај хлебац, па да му се разбистри та густа „плава“ сељачка крв!), али сам због Милице остао код својих родитеља.

У том вртлогу од мисли и осећања он би се непрестано окретао, и ко зна како би се

¹) Ово понављање донекле истих мотива такође је карактеристично за производност пишчеву; а то ћемо имати на уму на свршетку овог нашег прегледа.

²) Ово је тамно, недовољно изражено место у овој приповеци.

на крај крајева свршило се овим сељачким Хамлетом, да целу ову ситуацију не разбистри његов верни пријатељ, „карда“, који све ово и прича. Он га измири са светом: прво га врати кући, учини га приступачним родитељима; уведе га у друштво, у коло, и — што је нај-главније — измири га с Милицом.

Али само измири. Шта је било оног пролећа и лета? — Како су даље стајали једно према другом ово двоје младих? — о том нам се ништа не казује. Из приповетке не види се ни то: како се Милица одазвала Јаковљевој љубави после оног измирења у колу? Приповедач нам само ово каже за тренутак, кад се с њом Јаков измири: „Како само паметно с њим разговара!“ (Стр. 28). Да ли је још који пут тако, паметно, или иначе, с њим разговарала преко целог пролећа и лета, приповедач нам ништа не казује. А ако јесте, како су то оне „алапаче“ (тако приповедач назива другарице Миличине) раструбиле по селу, да ли је то дошло до ушију родитељима Јаковљевим, како су они примили тај глас? — о свем том нема ништа у приповеци. А то је празнина, која најмање иде у прилог доброј, марљиво изра-ђеној приповеци.

Преко те празнине приповедач прескаче и прича нам, шта је било с Јаковом и Милицом тек у јесен. То је доба године, у које се, бар на селу, најчешће драги с драгом за на век састаје или за навек растаје. Време је, дакле, да се одлучи: хоће ли Милица бити Јаковљева, или не? — И Веселиновић је могао овако или онако последњи пут повући за овај или онај крај узла, којим је чвор — зашлет приповетке — био везан, па да се он раздреши.

И он је то учинио овако. Прича да су неки Бадовинчани дошли у ово село, отели и собим повели Милицу. На њих наиђе Јаковљев „карда“, јави Јакову, а овај с узвиком: Боже, кардо! . . . Мој је живот ту!“ (стр. 24.), полети; за њим пође и „карда“, те преким путем изидоше пред отмичаре: „И (Јаков) издиже прошцем онога што је Милицу држ'о за руку. Онај се простр ка' свећа . . . (стр. 25).“ И опет туча! Туче ли се овај народ — туче!

Добивши Милицу овако, на прошцу, Јаков је, с њеним пристанком, одводи својој кући; а да се њих двоје узму пристају и његови родитељи.

Момчило Иванић.

— СВРШИЋЕ СЕ —

Деспотова властела

Роман из српске прошлости. Написао Андра Гавриловић. — Београд. Парна радикална штампарија 1896. (На другом листу више Коларчеве сличице: „91-ва Коларчева награда дата је овој књизи.“) Цена 2 динара (2 круне) — Страна 276. Мала 8°.

— СВРШЕТАК. —

Али је тај део управо и био преко потребан писцу, јер је он главни — историски, а писац хоће да изнесе слику „Деспотове властеле“ тога доба. Дакле, онда, код онако незгодно, несрећно изабранога сижеа, морала је по што по то ући властела, и то не њих неколико, као представници разних мисли и осећања властеле тога доба, већ читаве гомиле

Тако, сем Лобојевића, Синише и Јанка Угљеша, ту су у већој радњи: деспот Стеван, брат му кнез Вук, ћесар Угљеша и челник Радич; у мањој радњи: војвода Радослав, Никола Горјански, угарски палатин, архиепископ Никон, а уз њих и философ Константин Костенски и Смил, повереник Вуков. Па не само то, већ је ту и гомила женских. Тако су у већој радњи: Оливера, најмлађа кћи кнеза Лазара и мајка јој, кнегиња Милица (монахиња Кира-Јевгенија), а у мањој монахиње: Јефимија (удова деспота Угљеше Мрњавчевића), Григорија (кћи издајника, војводе Николе Зојића), и Бранка (сироче властeosкога порекла, другарица и пријатељица Златина).

Ретко кад се која од ових особа лично дотиче суштине оне радње у роману, а већина никако. Све ове служе поглавито за то, да се наслика доба, у којем се збивају догађаји у роману.

Нема сумње да је, према натпису романа ово и било главно. Ну, само је требало смислити другачији план романа, те да ове особе постану неопходно потребне. Овако пак, само су на сметњи онима главним.

Као што поменусмо за оне главне особе, тако и за ове властeosке групе вреди оно исто: да пред нама тренутно живе тако, да их по томе њихноме животу не можемо ценити. Неопходно је потребно једном романописцу, да у сликама, које одабере за главне, пусти своје особе да у њима раде онолико, колико су њихово кретање и радња довољни да живо насликају извесне мисли и осећања, да свака слика, по величини својој, одговара важности који у целини некој заузима, сем тога, да писац местимице сâм дубоко загледа у душу својих јунака. Дакле, потребно је психологиске студије, која ће се огледати не само у радњи јунака, већ и у пишчевим речима о њима.

Свега тога овде је преко мере мало тако, да пошто прочитамо роман, осећамо неку збрку у глави, чисто смо весели, што смо једном завршили читање и дахнули душом.

Док се у почетку романа нижу описивања природе, тврђава, разних градова, одеља, Београда и околине му, сабора, и т. д. и које како, али одмах за тим осећамо неки умор, у место све веће жеље за сазнањем даљег развића догађаја, обузимље нас досада, пред нама се нижу слике тако обичне, тако сухе, да једва чекамо кад ћемо их се опростити. При крају романа, истина је мало другачије. Нема онолике досаде, али осећамо необичну пишчеву журбу, да роман што пре сврши. Ненадни догађаји наступају једни за другима све до краја. Према спорости у заплету, расплет је, дакле одвећ брз.

Ово је можда јединствени роман у нашој књижевности, у којем више од 20 особа, тако рећи тискају једна другу и то на тако малу простору за њих.

Више је но невероватно, да би се у тако маломе обиму романа могло како ваља разрадити више од 35 разноврсних слика! Такво што не би могао учинити ни велики уметник, а камо ли један почетник у оваковим радовима.

Није ли и ово још један видан доказ о ништавности плана пишчева?

Не тражи се од уметника приповедача само оне студије у карактерима, већ и то, да су му слике што обичније, што општије, па

опет одабране и занимљиве. Ништа лакше но сатирати своје јунаке отровом и ножем, ушлетати ретке и необичне догађаје, што ће заплетати и расплетати радњу у романима. Таквим се средствима служе једино писци почетници или они, који тако рећи фабрикују романима. А, велики романописци, велики су управо у цртању најобичнијих слика и прилика из живота, у којима они виде оно, што обично, неуметничко око не може спазити.

Па следи ли им бар писац?

Не! — Он употребљује средства да на силу произведе ефекат, да надражи живце читалаца.

Цигло на једноме месту оправдано је ово средство, а то: кад читамо о ономе тајноме деспотовоме пролазу са Саве у тврдињу београдску. Али, када читамо, како оно Ариз улази у Врмцу, кад видимо како је то улажење натегнуто и до крајности пуно суре, одвратне простоте; кад гледамо како писац хоће да нас на брзу руку узбуди сликом: када Марина спречава Синишу да не попије отрова, просицљући му га из цехара; када посматрамо како писац води сироту Злату и Бранку да се шетају по незгодним местима, која нису за шетњу, а то само за то, да бисмо видели, како ће Злату Ариз ножем напасти, па се одмах за тим стропоштати од камена, баченога из нежне, девојачке руке Бранкине; када гледамо како се Марина трује, пошто је већ не само нама већ очигледно и писцу додијала; када видимо, како Вијорика гине од ножа Аризова, Ариз од сабље Лобојевића, Лобојевић од руке Синишине, а Синиша у боју противу Турака, и то све тако рећи за неколико тренутака, — онда је са свим јасно, да је писац далеко од правога уметника.

Реткост је наћи дела од писаца почетника ове врсте, за које би се могло тврдити, да немају у себи ничега бар приличнога, ако не посве доброга.

Па тако је и са овим романом.

Писац његов, као професор, разуме се, знао је, да му ваља упознати се са историским градивом из доба деспота Стевана Високог. До тога му није било мучно доћи, јер се оно на-

лази по доста прибрано и расветљено у историским нашим расправама, особито онима, које се тичу XIV. столећа па на орамо.

Он се тим градивом послужио, на доста прост начин, који би пре доликовао при писању какве популарне историске слике из тих доба, него ли у историскоме једноме роману.

Пошто је то градиво само по себи занимљиво, природно је, да ће занимљивим чинити сваку причу или роман, само кад се иоле лепо и лако изложи, преприча.

Те тако и у овоме роману, где год је тога, ту је и занимљивости, ну та занимљивост је, дакле, далеко више, (ако не са свим и свуда) историска а не уметничка творевина.

Због тога су доста допадљиве, детајне слике: деспотова и властeosка одело и оружја, нарочито одела челника Радича Поступовића, па одела и оружја простих војника и грађана; за тим: описа појединих предела, градова и тврђава и околине им, као: Врмце, Бовна, Сталаћа, Липовца, Новог Брда, а нарочито Београда, описи намештаја и посуђа у деспотовим и властeosким дворима, слика деспотовог властeosког сабора у Београду, тајнога већа и разговор Оливере са Смилом.

Пишчев је стил доста лак. Он се труди да се што лепше изрази, али у томе понекад претерује те местимице прелази у неко тако да речемо мажење.

Карактерно је, што се употребљују неки стари језиковни облици: „воинство“ (стр. 33 и др.), „поспеши“ (м. похита), „спеши“ (стр. 43., м. хита), „престоље“ (м. престо, стр. 87), Нећемо да кажемо да се ове речи нису могле употребљивати у доба деспота Стевана, али свакојачко би боље било, да се оне чују само из уста његове властеле, а не из пишчевих.

Да поменемо и неколике изразе, који нам се чине незгодни. „Много добро“ (стр. 149, м. врло добро), не треба да се чује ни из уста простога возара деспотова доба, а камо ли из уста образоване властелинке Марине: „уведе кола“ (м. утера . . . , стр. 151). Не би ли се нашло обичнијега израза од „разриканог звера“? Израз „. . . пошто рукама благослови шрпезу“

(стр. 51.) плеонизам је, који може бити смешан, кад се већ зна да се обично рукама благосиља трпеза.

Четири су ствари, на које критика оваквих састава ваља да мотри: сиже, обрада, карактери и стил.

Да сиже, обрада, и карактери нису како ваља, да на себи носе и сувише почетничкога обележја, држимо, да смо доказали.

Сад је остало, како нам изгледа, да се одлучи: је ли Коларчева Задужбина требала наградити овај роман?

Наше је скромно мњење, да је Коларчева Задужбина имала да награђује и пречих и бољих састава, као и то: да таква једна озбиљна Задужбина треба да награђује оне саставе, који нису бар оволико почетнички, као овај.

Овоме пак саставу најбоље је доликовало место у каквом скромном листу, јер је право, да свака заузме оно место, које му по подобностима највише и личи.

У Београду, 9. априла 1896 године.

Милош Н. Пејиновић,
професор.

БИЉЕШКЕ ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

Из Гласника земаљског музеја сепаратно су отштампана *Народна гашања*, што их је по Херцеговини прибрао наш књижевник Лука Грђић-Бјелокосић. Ову лијепу књижицу, препоручујемо свакоме.

Наша вриједна српска књижара Владимира М. Радовића у Мостару, издаће другу књигу *Мојих симпатија* од Марка Цара. У књигу ће ући ови чланци: *О појезији Војислава Илића, Змај Јован Јовановић, Симо Матавуљ, Лаза К. Лазаревић, Емилио Кастелар, Александар Дима млађи, Мелхиор де Воге*. Ко год је читао прву књигу „Мојих симпатија“, тај ће сигурно похитати, да и ову дивну књигу набави.

Роман Јаше Томића *Назарени* већ је изишао из штампе. Цијена му је 2 круне или 2 дин. и 50 пара. Гледаћемо, да о њему проговоримо опширније.

Српска вила, лист, који је почео да излази у Бечу, престао је излазити.

Др. Мих. М. Вујић издао је књигу под насловом *Начела народне економије*, књига друга — економска теорија. Београд, држав. штамп. Цијена?

Удова пок. Милоша Димитријевића, бившег председника Матице Српске, издала је књигу: *Успомене из мога живота* написао Милош Димитријевић. И ову лијепу књигу свакоме препоручујемо.

Изишао је из штампе 10. број наше дичне „Босанске Виле“ у коме се једино говори о ријеткој свечаности, приликом састанка друштава *Слоге* и *Гусала*. У томе броју су и слике председника обојих дружина, као и слика чланова и гостију, који из Мостара и Херцеговине стигоше са „Гуслама“.

У м ј е т н о с т

Марко Мурат од када је у Дубровнику, развио је велику радност, а ових дана довршио је двије слике: *Вјешар* и *Химну св. Цецилије*. Прва слика представља Конавку на цвјетној обали морској док прилично јак вјетар дува, а отворено се море у недоглед губи. Друга слика *Химна св. Цецилије* приказује у дну собе Домениканца, који пред свијећом извршује на хармонијуму *Химну св. Цецилије*, а за њим ненадно спушта се св. Цецилија у небеској свјетлости и слуша неопажена пажљиво своју химну. Ове двије слике израђене су по различитом жанру: прва, *Вјешар*, у потпуној свјетлости, ту видите живу природу у својој прољетној бујности пољскога цвијећа и других биљака, а друга слика потпуно одговара свечаном часу, који приказује. „*Омладина*.“

Неколико дана бавило се овђе, у Мостару, позоришно друштво, под управом Петра В. Ђирића, те је дало *десет прештова*. Г. Ђирић има врло добар укус, те бира само добре и ваљане позоришне комаде. Но ипак од свих комада најбоље успјеше: *Балканска царица* од Николе I. *Звонар богородичине цркве*, *Стари каплар* и *Пут око свијета*. Од глумачких снага најбољи су: гђца. *Цицварићева*, која је у својим улогама, а нарочито као Даница (у Бал. царици), Есмералда (у Звонару бог. цркве) и Ауда (у Путу око свијета) нашу публику просто очарала; за њом долазе гђа. Гавриловићка, г. Јурковић, г. Вучичевић и г. Јаношевић. Па и остале снаге су добре, те је због тога сваки комад одигран прекарсно.

ЧИТУЉА

† Манојло Ђорђевић-Призренац

И писац „Слободарке“ склопио је за навијек уморне очи своје. Заспао је слатким санком, санком из кога се више никад пробудити неће.

Назад неколико дана, у српском Биограду, спустише *Манојла Ђорђевића-Призренца* у крило хладног гроба.

Српска књижевност и опет је изгубила једног ваљаног радника, који је био тако вриједан, тако добар, а тако скроман.

За четрдесет и шест година живота, он је много радио и много урадио. Обогадио је српску књижевност са једном од најбољих српских трагедија, са својом *Слободарком*. Обогадио је са: *Јасмином и Иреном*, *Ошровницом*, *Злашном гривном* и *Динамитом*. Обогадио је са многим лијепим приповијеткама, као што су *Крвав јагљук*, *Четири божикне приповијетке* и т. д. и т. д.

Па и наша „Зора“ изгубила је једног ваљаног сарадника, који нам много обећаваше, — али црна смрт не даде, да то обећање и испуни...

Лака му црна земља и вјечна памет!

На 28. о. мј. угасио се живот једнога млађаног радника, на пољу српске књижевности и вриједнога сарадника наше „Зоре“. Ледена самрт отргла је из братскога нам кола, нашега милога и незаборављенога:

Јефтана Р. Шантића.

*Као цвјетак који свене кад га мрачна јесен свлада**), тако је свенуо и он, у 21. својој години; свенуо је баш тада, кад је почео и кад је хтјео да ради, да књижевности српској што више допринесе.

Јефто је још прије двије године почео писати пјесме и приче и штампавати их у разним српским листовима, као у: „Бос. вили“, „Бран. колу“, „Делу“, „Бранику“ и нашој „Зори“. Задња пјесма његова, био је *Давид* (види 2. број „Зоре“) у коме нам је он, осјетивши клету бољку, довикнуо:

Усано је извор страсти с њим и љубав моја свела,

И сад само сузе лијем над могилом од пенела....

Његове пјесме одликују се њежношћу и лакоћом стиха, а приче му се пак одликују живошћу и вјерношћу. — Српска књижевност заиста је изгубила једну ваљану снагу, јер би нам Јефто, да је поживио, кроз коју годину пружио много и много својих њежних пјесама и лијепих приповиједака.

Спровод милога покојника, био је на 29. о. мј. и био је сјајан. Осим дјеце, свјештенства и многобројнога народа, ту је било и наше српско пјевачко друштво „Гусле“ са својом заставом, јер се је Јефто у посљедњим данима сјетио овога друштва и назвао се његовим добротвором. Поред тога говорили су: на Суходолини г. Јован Дучић у име другова и пријатеља његових, у цркви г. поп Василије Ивезић, пред црквом г. Јово Дугоња, у име школских другова, а на гробу г. Свет Ђоровић у име друштва „Гусле“.

И наша „Зора“ тужи за својим драгим сарадником и кличе му: Збогом мили и добри Јефто! Лака ти црна земља и вјечан спомен међ нама!

*) Војислав.